

LUBZANSKI ZVON

T. Z.
XLIV.
APRIL
1924.

Vsebina zvezka za mesec april:

1. Ferdo Kozak: Gospé A.	193
2. Mirko Pretnar: Pada mrak na trudna polja	193
3. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	194
4. Dr. Ivan Prijatelj: Vloga «omladinc» v prvem obdobju «mladosloven- skega» pokreta. (Dalje prihodnjič.)	209
5. F. M. Dostojevskij: Vladimir Levstik: Stavrogina izpoved. (Koniec.)	218
6. Dizma: Literarni epigrami	228
7. Cvetko Golar: Svetnik. (Koniec.)	229
8. Karlo Kocjančič: Pogledi.	233
9. Tone Seliskar: Umazana povest. (Koniec prihodnjič.)	234
10. Avg. Pirjevec: Maks Pleteršnik. (Dalje prihodnjič.)	240
11. M. Dolenc: Slovensko ljudstvo na Dolenjskem pred dvema, tremi stoletji. (Koniec.)	244
12. Književna poročila	249
J. A. G.: Razprave. — Dr. Alfred Šerke: dr. France Veber: Etika. (Koniec.) — Miran Jare: Ivan Albrecht: Ranjena gruda. — Andrej Ternoue. — Miran Jare: Janko Samec: Življenje. — Ivan Zorec: B. Mašič: Bojnc priče.	
13. Kronika	257
Dr. A. Debeljak: George Gordon Byron. — Marij Kogoj: Dve operni noviteti.	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta

60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravišтво se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

4. številka

Ferdo Kozak / *Gospé A.*

Spomnil sem se luči tvojega pogleda —
kakor v temni čaši bolečine tajne tekočina;
spomnil sem se tvojih rahlih linij, tvojih belih rok —
kakor plašna sled iz prošlih let se vračajočega spomina.

Pevec tvoj je mrtev; davno že, kar zvezda čista
je podobe tvoje v srcu mu gorela,
davno že, odkar ponosna, previsoka
preko carstva se pojočega otroka
tvoja je mladost v sijaj svoj lastni zastrmela.

Solnce je zašlo in roža odcvetela.
Toda v tvojih vejah ni polnočna ptica gnezda si zgradila,
da bi na večer ti vročo pesem o ugaslem solncu pela.
Tiha veneš v pušči src, ki nisi nikdar jih ljubila,
tiha veneš in zapadaš
brez sijočih, toplih zarij
kakor siv in sam oblak na širnem, mrzlem nebu.

Mirko Pretnar

Pada mrak na trudna polja . . .

Pada mrak na trudna polja
pada mrak na gozde že,
pada mrak na trudna srca,
ognji nam v očeh goré.

Vodi mrak nas z mehko roko,
z mehko roko žalostno,
v dalje dnevu nepoznane,
v kraje tihe za goró.

In lase nam vzvalovane
gladi in se morje v nas
vse umiri in v gladini
vsakdo gleda svoj obraz.

Je obličje med zvezdami,
v plašč zavito je telo:
zarja mre tam za gorami,
noge v trnju blodijo.

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Hiša smrti 209

Solnce je pripekalo v prostrano ravan ljubljanskega polja. V velikem krogu so jo obdajali tolsti hribi, visoke gore, ki so se vsi ponižali v popoldanski vročini. Mesto je izginjalo v soparici, grad nad njim je izgubljal svoje obrise. Vasi so se v daljavi potapljale med sadovnjaki, le bele cerkvice na zelenih po-bočjih velikanov so trudno mežikale v to božjo ravan pod seboj. Visoke jagnjedi, vrsteče se v dolgih vrstah ob prašnih cestah, so tesneje privile svoje veje, da bi jih neusmiljeni žarki ne izmžgali. Zdaj in zdaj je zaplesal nad poleglim žitom hladilen veter, da osveži potna čela oračem, ki so dramili plitvo peščeno zemljo za poslednjo rast. Tam daleč med jelšami in brezami je utripala srebrna žila te savske zemlje.

Luka V senci za kozolcem je sedela Marija in pretresala ajdovo zrnje. Na njivi se je potil Luka za plugom. Od časa do časa jo je objel s presunljivim pogledom. S težavo ga je dohajal Svedrač. Nalašč je poskušal zadrževati konja. Toda trdo so bila kopita zemljo, nozdrvi za ped nad njo so prhala silno in črna prst se je penila za plugom. Globoko, v živo je rezal Luka, kateremu so se tresle žilave roke.

Kadar sta za hip obstala na ozarah, je Svedrač nagovarjal, a vselej ga je Luka na kratko prekinil.

«Poženi! Gofljal!»

«E, gospod, se nikamor ne mudi! Naj počije Marija. Je potrebna.» Porogljiv nasmeh mu je obvisel na mesnatih ustnicah. «Že vedo, gospod, da je Cene izginil?»

«Te nisem vprašal! Poženi, pravim!»

«Zjutraj je bil še v cerkvi. Ko so ga obhajali, je imel vse krmežljave oči, grehi so mu udarili v glavo. Potem je izginil kot kafa!» 207

«Drži jezik za zobmi! — Naj vzame vrag Ceneta in ves svet!» je preklinjal sam pri sebi.

«Gospod, kar povejte, če bi kaj...»

«Kaj?» Grdo in začudeno ga je ošinil Luka. Pa je hitro povetil glavo, v kateri so se iz teme motale čudne misli: «Kaj vendar hoče, capin? Že ves dan se smoli krog mene kot podrepna muha!»

Toda zaman. Črne misli in slutnje ga niso hotele zapustiti. Težak kamen mu je ležal na srcu in ni ga mogel odvaliti. Čim bolj je grizel sam vase, kaj prav za prav hoče, tem niže mu je klonila glava na prsi.

Kadar jo je potem zopet dvignil, se ozrl po širnem žitu, se mu je vselej zazdelo, da doživlja od jutra sem same norosti, ki niso nič drugega kakor izrodki pijanih možganov.

«Godežev je norec!» je premišljal, naslonjen na ročico. «Godežev, mlado in spočito. Tudi nas je gnalo v tvojih letih za lepimi ženskami. Kar na kiklo bi se obesil. Hm — ni neumen, ampak vihrave sorte. Nič mu ne moreš zaupati. Hudiča, kako je rekel? Ubij ga! Prekleta neumnost, koga naj ubijem?» Jezno je zopet pognal konja, v črno zemljo je buljil, da ni videl ne neba, ne polj krog sebe. Tedaj mu je zopet leglo na dušo. Trdo je tiščalo.

Ni vedel zakaj, zopet je ustavil konja.

«Svedrač, lump, po vsem svetu si se klatil, si že ubil človeka?»

Stari ga je poniglavo po strani pogledal. V lokavih očeh se je posvetilo. Prevesil se je na levo stran, kamor je težilo telo na prekratko nogo.

«Sem! Enega sem!»

«No in so te zaprli?»

Stala sta na ozarah in zaničljivo ga je meril Luka. Oni se je zarežal, skomizgnil z rameni in se nalahno privzdignil.

«Tič ima pod repom pismo, gospod!»

Luka je strmel v potuhnjeno obličje, mižeče na levo oko.

«Tako je, gospod. Pod repom ima pismo. Kdo pa je zvedel, da sem ga jaz? Ponoči sva se srečala na Ljubelju. Sem précej videl, kako ga tišči denar. E, tam je cesarska cesta. Vsak vrag in vsa ljudstva so se že vlačila po njej. Kdo bi brskal tam okoli? Malo pod vrhom mu je počila črepinja. Zavlekel sem ga v grmovje in jo urezal počasi navzdol. Spodaj sem ga čakal, na konfinu sede. Je ni primahal. Še dobro vem, pol klobase sem imel in frakelj 200 žganja. Mene niso nikoli povprašali. Izbrisali so ga, pa je bilo!»

Prestopil se je, kakor bi bil še željan pogovora. Toda Luko je presunilo.

«Poženi!» je velel.

V glavi ga je grizlo: «Izbrisali so ga!» Še enkrat se je nejeverno ozrl v Svedrača, ki mu je prekanjeno mežikal z očmi: «Tič ima pod repom pismo!»

«Ubijalec!» mu je zabrusil.

«He, he, znati je treba!»

Luko je dušilo v grlu in komaj je dočakal, da je zarezal po slednjo brazdo. Marija je vstala in vzela jerbas. On se je zleknil na njeno mesto. Oči so se mu zapirale. Zaželel si je spanja, da bi ga minile vražje misli, in položil je glavo na lehti. Z obrazom, obrnjenim v tla, je zadremal.

Marija je sejala. Drobna, črna zrna so ji križem rosila iz dlani. Žalostno je brodil njen korak po brazdah.

Svedračeve lokave oči so silile vanjo.

«Preklete, Hostarjevi nimajo časa, da bi poželi!»

Čutila je zavratnost in ni odgovorila.

«Vso snetivo pšenico imajo. Tiste rožičke bi bilo treba na brati.» Gobeždal je sam zase, toda ošpičeni posmeh ga je izdajal, da se zaveda, kako dobro meri. «Kako mislite, Marija?»

Sama se ni zavedala, da ga je nedolžno vprašala: «Zakaj?»

«Hm!» Prišvedral je do nje in se vzdignil na desni: «Plod požene, če je o pravem času!»

Zdrznila se je, zardela do temena in solze so ji zalile oči. Molče je sejala dalje.

«Škrjanček poje tako!» se je režal v kosmato brado ter se še bolj prihulil k tlom. «Po vsej cesti poje Škrjanček tako!»

Mariji je zastal korak. Kar odstopila je, da ga ne bi pohodila kakor črva, ki se ji plazi pred nogami. Tisti hip je začula na cesti konjski peket in takoj razločila, da je domači voz. Ni se okrenila, le globoko se ji je izvilo iz duše: «Oče prihaja!»

Svedrač se je prestopil hitreje ter urno razmetaval zrnje.

«Kako gre?» je zavpil Matija na njivo.

«Dobro, gospod, do noči smo gotovi. Pošteno ga bomo za služili. Gospod Luka in mamka sta mi že obljubila za polič.»

Matija je nasršil obrvi, ko je zaslišal besedo 'mamka'. Marija se je hotela od sramu pogrezniti.

Togoten je stopil Zamejec med brazde in opazoval setev. Nato je vprašal osorno: «Kje je Luka?»

«Spi, gospod.»

«Da mi še danes povleče!»

Razgledoval se je s pozornim pogledom po sosednjih njivah. Razgledoval se je s pozornim pogledom po sosednjih njivah. «Tam so Hostarjeve njive, ne?!» Ostro je sodilo njegovo oko, je merilo obsežnost in tehtalo ljubezen, položeno v zemljo. Sam pri sebi pa je premišljeval: «Ne žanjejo o pravem času. Zanemarjajo zemljo. Dež jim spridi žito. Ne okopujejo. Ne plevajo. Sem vedel, da jim ni dati v roke. Ampak zemlja je lepa. Široke njive. Dosti bo dela in se lahko postavi z njimi.»

Marija je naskrivaj sledila vsem njegovim pogledom. Vsa se je tresla pred besedo. Zdaj je vedela, da je vsako upanje zaman. Iz ostrih oči je brala trdo odločitev, da ga mora vzeti.

Tako je bila zbegana, da je celo na ozarrah še vedno križala z roko in so padala semena na nepripravljena tla.

Zagomazelo ji je po vsem životu, ko je začutila spoteno očeto telo za seboj. Za njenim hrbtom je stopal, toliko, da se je ni dotaknil z roko. Prejšnje sladke besede so mu obtičale v grlu. Na svojem vratu pa je čutila žgoče poglede. Ni se ga drznila pozdraviti.

«Nikar ne sej na moje njive, tvoj kruh se mi v grlu zatakne!» je izpregovoril trdo in odkorakal. V duši jo je zbolela obsodba. Zakričala bi rada od trpljenja. A oče je mirno sedel na voz, ravnal vajeti, za svojo najmlajšo ni imel nobenega pogleda, nobene besede več. Pognal je in Svedrač je hitro ustavil korak, ki je prej razodeval pridnost in napor.

«Ogleduje,» je siknil Mariji, ki ga ni čula. Po licih so ji drsele debele solze in kapale z ajdovim zrnjem v zemljo. Strašno se je oglašalo v njej: «Tvoj kruh se mi v grlu zatakne.» Meglilo se ji je pred očmi, nič več ni mogla zadrževati solza. Na drugem koncu njive jo je stisnilo v sapniku in težko je dihala. Roka ji je omahovala, curkoma so lile solze v zemljo in padlo jih je več od zrnja.

«Moj bog, ti sam veš, komu sejem. Ne njemu, ampak sebi, sebi.» Skozi mavrico je gledala plesočo zemljo pred seboj, na posled ji je roka zastala v jerbasu. Toliko bridke bolesti še ni padlo na to njivo.

Tisti hip se je prebudil Luka. Spanec mu ni osvežil možganov. Svinčena mora ga je stiskala v sencih in sline so se mu pocejale iz ust. Zagledal se je v Marijo, kateri so se šibile noge in je skrižala oči pod rdečo ruto. Njena povešena glava je izražala brezmejno bol. Spoznal je, da seje solze in v njegovem srcu se je zganilo.

«Reva, zemljo blagoslavlja s solzami.» Vse se mu je uprlo, da bi morala Marija postati žena Hostarjevega.

Stopil je čez njivo in se ustavil pred objokano.

«Marija, povej mi odkrito, ali ga ljubiš, ali hočeš postati njegova žena?»

Prestrašila se je njegovega vprašanja in pogleda. Spomnila se je sinočne prikazni in zdaj se je jasno zavedala, da je bil on, ki jo je položil v posteljo. Le zanjo so se odprla zakrknjena prsa mrkemu stricu in čutila je veliko ljubezen, pripravljeno za vse. Tej ljubezni se je razodela s sramežljivim pogledom.

«Stric, ljubila sem ga, a zdaj trepetam pred njim.»

Ničesar ni odgovoril, le hitro se je okrenil ter z ostrim posmehom na ustnicah premeril zopet njivo. Pod kozolcem se je vrgel na tla. Čelo je pritisnil v hladno travo. Ta hip mu je postalo vse jasno, na dlani je videl pred seboj, kar ga je že vse popoldne težilo. Odločiti se mora za strašno dejanje.

«Ubiti! Ubiti ga moram! Drugače vzame vrag njo, hišo in še Matijo povrh!»

Prevalil se je pod kozolec, da bi se še bolj odtujil ljudem. Polglasno je mrmral:

«Andrej je norec, pa je pravo zadel. Tako se govori. Reši jo! Ubij ga! — In potem? Potem naj posežejo božje roke vmes. Najmočnejši si, Luka, in najbolj izgubljen. Izprida vsega rodu. Mene ni škoda. Samo da rešim njo, ki blagoslavlja trde grude s svojimi solzami. Sovražiti znaš, Luka, do konca, ne napol, kakor Matija. Sovraži do konca, Luka! Izbriši ga, kakor je dejal lump Svedrač! Izpodreži korenine temu pasjemu rodu.»

Valjal se je na svojem mestu in vdihaval s široko odprtimi nosnicami sveži vonj zemlje.

«Svedrač, to je bistroumen človek. Že dolgo ga sumim, hudiča! Spreten mora biti v takih rečeh. Kako je rekel? „Je majhna zadevica, koga pihniti!“ Prekleta, že ves dan voha, kaj se pripravlja. O, ti zlodji dobro vedo, kdaj so in kje so potrebni. S Šmarne gore jo bo o pravem času primahal. — Ampak, ti si Luka Zamejec! — Zamejec? — Kje je že čast Zamejčevega rodu? Do Mare, pa do Paca, v vseh oštarijah prijazni gost, pretep pri Znamenju, Luka, tako je tvoje življenje. Pomisli, Luka. Mlečnozobi Rok naj bo tisti gad, ki ugrizne v tvoje meso? In še celo iz tvojega nekdanjega gnezda?»

Srdito se je premetaval po tleh. Niti glave si ni upal pri-
vzdigniti.

Pod jasnim nebom se je nosila kanja. Veličastno je krmarila v sinjih višinah.

V tistem trenutku se je Luka prevalil na hrbet. Izpod neba je pričakoval drugih misli od solčnih žarkov svetlobe za svojo dušo. Toda komaj se je ozrl v modrikaste višave, mu je zagomazelo po hrbtu, blestele so oči in z odprtimi ustnicami je strmел v kanjo. Prevzela ga je groza. Tako je upirala tica svoje oči v tla, da bi ga prebodla s svojim sivim pogledom, če bi plula nad njim.

Čisto razločno so se oglašale v njem skrivnostne misli: «Luka, zdaj veš, zakaj ti ves dan leze glava na prsi.»

Kanja je zateglo zavikala, ostro so jo nosile kreljuti, kar padla je s kremplji in kljunom na hrbet poljskega miša. Luka se je dvignil na komolcih in ves pretresen spremljal ujedō, ki je nosila svoj plen tja v savske boršte.

«Kdo pa teje piše postave, a?» Izbruhnilo je, da se je sam prestrašil svojega glasu. «Ujeda si, Luka, ujeda!» je ponavljal ves poražen od tega dogodka.

Mrzel pot mu je orosil čelo, zona ga je oblivala in še tišje se je stisnil k zemlji, samo da si ohladi vročo glavo, kjer se je ugnezdila zdaj brezpogojna zahteva, tako mogočna in silna, da je iz teme vstajalo pred njim Hostarjevo obličje, dražeče ga s svojim posmeškom „se upaš?“ — Poleg te prikazni pa je stala podoba Marije, žalostna in trepetajoča. Še obupnejše so žarele njene sinje oči pod rdečo ruto in zemlja je bila vsa vlažna od njenih solza.

«Strašen greh se zgodi, strašen greh!» se je oglašalo v prsih.

«Hudič, ti mi pomagaj!» je prosil Luka, «zakaj bi ne vzel tega greha na svoja ramena.» V srcu mu je vrelo, misli so se prehitevale. Že je videl Hostarjevega, krvavega pred seboj. V gostilni so se udarili. Nato se je prikazala druga podoba. Čakal ga je v zasedi, od zadaj mu je preklal glavo. Vse slike so bile grozne in so pretresale človeško telo. Ena sama med njimi je mirila dušo. Videl je Roka, kako kleči pred njim in mu prisega, da se odreka Mariji, obljublja, da izgine odtod.

Za to rešilno bilko se je lovil Luka.

«Nemara prekliče na pragu groba? Strahopetec je in lump!» tako je premišljal. «Nemara si vendar ne bo treba omadeževati svojih rok s to pasjo krvjo!»

Toda poznanje ljudi ga je svariło.

«Pazi, Luka! Če ga ne ubiješ kot Kajna, se premisli, ker nima vere v svoji duši! Potem ga ne dosežeš več zlepa. Pazil se bo, ogibal, nemara te še počaka v zasedi?»

Ryal se je s svojimi mislimi, jih odganjal, zdaj zopet blažil, toda vedno upornejše in trdovratnejše so vstajale ter zahtevale smrt Hostarjevega sina.

240 «Lahko se zgodi, da si revica sama konča svoje življenje. Ta vrag bo silil vanjo, Matija bo trd kot skala. Marija pa ni daleč od smrti.»

Pognalo ga je kvišku. Naslonjen na kozolec, je kalno gledal predse. Grozna je bila postava dolgega Luke, škrtajočega z zobmi pod težkim bremenom svojega naklepa.

«Izbrišemo ga, izbrišemo!» je ponavljal ves izgubljen. «Preden¹⁹⁵ bo zopet dan, bo končano! Naj se zgodi potem, kar se hoče. Dobrega konca ne storiš, Luka. Marija, ki si jo naskrivaj pestoval, bo rešena!»

Ni slišal, da se mu je približala Marija, ki je posejala vso njivo. Stala je vsa začudena pred njim in otroško izpraševala nemirno stričevo obličje, na katerem je vse trepetalo in so ustnice bolno drhte.

«Stric, povleči bo treba,» ga je poklicala z neskončno žalostnim glasom.

«Povleči? Kaj?» Ni se zavedel, kaj hočejo od njega.

«Malo so spali nocoj,» se je zopet potuhnjeno vmešal Svedrač.

«Vpreži brano!» je zaukazoval srdito. Ko se je oni odstranil, se je do diha približal Mariji.

«Marija, te hudo boli?»

«Stric, sam bog ve kako. Če bi me ne bilo strah, bi se izgubila tam v savskih vodah.» Vrgla se mu je na prsi in mu hodno srajco¹⁹⁷ močila s solzami.

Tedaj se je Luka zaklel v svoji duši: «Preden se posuši srajca, bo vsega konec.» Iz groze pred samim seboj, je odrinil dekleta, da se je plaho ozirala za njim.

Tako trdo je gazil prevrženo zemljo, da se je vedno bolj udiral v mehko prst.

«Gospod, Matija so šli na ogledel!» je prekinil Svedrač trdovratni molk.

Solnce je padalo. Na ostrih grebenih gora so se lomili solnčni žarki, hribi so rastli, v daljavi so žarela grajska okna. Sence za drevesi so se podajale na svojo nočno pot čez poljano.

Tedaj je Luka pogledal Svedrača, ki je nalašč obrnil svoje oči v zemljo.

«Ti, capin, dobro te plačam, če mi boš danes pri roki in če znaš molčati.»

«Gospod, kakor sem že rekel. Tič ima pod repom pismo.»

«Ne veži otrobov.»

Stari se je privzdignil na desnici, prav do ušesa: «Pihnila ga bova. A? Hostarjevega. Draga reč, gospod. Ampak za vas in vašo plemenito družino vse. Da bi se Marija možila na Hostarjevo, si morete kaj takega misliti?»

Luka je drhtel od groze in korak mu je zastajal.

«Stori, kakor župovem. Če se ne pobijemo v oštariji, ga zvabi iz hiše, omami starega, mlademu zamaši gobec. Drugo opravim sam!»

«Je že storjeno. Prekletu dobro premišljeno. Hm. — Čim bliže doma, tem bolje. Kajpada, sam se je. Se mi zdi, da niste neumni in ne boste prvič, gospod Luka.»

«Le pusti svoje premišljanje!»

«E, gospod, zakaj bi ne? Danes ste me spomnili tiste neprijetne dogodivščine, pa mi misli same od sebe lezejo v možgane. Le pogledajte. Kakor skleda in midva sva na dnu. Pa premišljam. Če nas je stlačil bog v to skledo, je že naprej vedel, da se pozgrizemo v njej. He, he.»

«Si razumel?» je vprašal Luka, ki ga ni poslušal, kaj plete.

«Eh, zato ni treba možganov. To ima Svedrač v mezincu. Le pustite Roka par ur za skednjem, boste videli, kako bo molil in vse svetnike na pomoč klical. Še rad izpusti svoj plen.»

«To je!» je odgovoril Svedraču. «Nemara mu vendar ne bo treba preklati črepinje?» je ugibal tiho.

«Drugače pa, veste, kmečka butica, trd pisker. Zadaž nad tilnikom. Hm. Gospodu Matiji bo zadevica všeč.»

«Hudiča! Da mi ne črhneš besede. Matija ne sme nikoli zvedeti!»

«No, sem mislil, da bi jim ne škodilo. Še prispevali bodo za take žulje!»

«Plačam sam! Da veš! Do smrti boš živel pri Zamejčevih!»

«Veste kaj, gospod, prav imate! Noge me ne drže več tako rade. Rogljača sem se naveličal, oblancev prenaedel. Jaz pravim, da se mora izveličati vsak, kdor je pameten, že na tem svetu. Dobro vem, da boste možbeseda!»

Gluh večer je zavladal nad zemljo, le kričave vrane so se vračale v velikih jatah v potemnele gozdove.

Stari Hostar je sedel na vogalu mize pod svetim Duhom. Ves dan so bila vrata odprta na stežaj, vsi gostje so bili dobrodošli. Berači so zavohali gostijo že na vse zgodaj ter se stisnili krog peči.

«Žrite!» se je bahal Hostar. Vedno iznova je klical na polito mizo vina in teletine.

«Včeraj nas je Zamejec gostil s sekiro, jaz pa ne odjenjam do polnoči. Jutri se pripeljem v faro. Štiri konje zaprežem. Kar vas je, jutri vsi na voz!»

Mežikal je od zadovoljstva s svojimi mačjimi očmi in se zlobno posmehoval bešaškim gostom.

Zvečerilo se je in Hostarjeve mačje oči so postajale strupene. Zenice so se mu razširile, prežeče je sršel v vrata, kdaj se prikažejo Zamejčevi, da bi se jim z oblastnostjo maščeval za

včerajšnje ponižanje. Ni jih pričakal. Ljudje so prihajali, se posmehovali, odhajali, Zamejčevih ni bilo. Krčma se je izpraznila.

Škrjanček je moral neprestano nategovati harmoniko in zapuščeno se je oglašala njegova ljubezenska pesem:

«Cim veckrat te vidim...»

Janez Krstnik je zadremal na zapečku, niti pesem ga ni prebudila. Stari je poklical sina: «Zakaj ne stopiš k Zamejčevim? Povabi jih!» Sin pa se je že opotekal: «Na noč stopim. Vse povabim, še Andreja!» «Stopi v kuhinjo in naroči, še četrt teleta naj speko!» Nato je zopet zgrabil svojo palico, poklical Pušelca, ki se je moral pred njim postavljati na glavo, lezti na mizo, celo stoječega na rokah je mlatil s svojo grčavko. Od same jeze ni vedel, kaj bi počel, srbelo ga je v dlaneh.

V tem trenutku sta se ustavila pred hišo Luka in Svedrač.

«Če se zgrabimo za mizo, potem vse k vragu. Nimaš opravka,» je zašepetal Luka temno in tedaj sta vstopila.

Hostar je zamahnil s palico: «Sedita!» Vkljub vsej osornosti ni mogel prikriti svojega veselja. A bilo je kratko to veselje. Komaj se je ozrl Luki v mračno obličje, ga je pretreslo in lotevala se ga je čudna nemirnost. Prodirno so ga gledale oči, ki se niso posmehovale, niso pozdravljale, le prebadale so. Stari jih je čutil v svojem živem mesu.

«Rok, pozdravi! Zamejčevi so tu!» je zaklical svojemu sinu. Mladi je zagrabil kozarec: «Pozdravljen, Luka!» Ta je molče spil, sedel za mizo in gledal temno, kakor je prišel. Le enkrat se je posmehtil med zobmi, ko je opazoval starega, ki ni vedel, kam bi obrnil oči, če je čutil na sebi njegov pogled. Nastala je mučna tišina, v kateri je razločno smrčal Janez na peči.

«Tako se držiš kakor smrt!» je zakričal mladi, ki ni mogel več prenašati molka.

«Pijva! Te že drži za goltanec!» se je zarežal Luka, postavil na mizo kozarec, da je glasno odjeknilo po krčmi.

Svedrač se je zdrznil: «S tem človekom bi se ne srečal rad!» je mislil in oči so mu lokavo sijale. Tudi Rok se je odmaknil.

Še nekaj skrivnostnejšega se je zgodilo. Pijani Janez se je zganil na zapečku, menda ga je besedica 'smrt' prebudila. Kakor v sanjah je pričel mrmrati: «Še en očenaš za srečno zadnjo uro...!»

Mladi Rok je prebledel, roke so se mu tresle, s sovražnim očesom se je oziral v Luko. Ta je povešal glavo in bobnal s prsti po mizi. Stari se je zmedel v svoji grozi: «Udari berača po gobcu, da bo vedel, kaj je gostija. Udari ga, pravim!»

Rok je vzbesnel. Sama od sebe je zamahnila roka po beračevem licu, da je plosknilo in se je revež skotalil iz zapečka na klop. Še vedno se ni zavedel in milo je tožil: «Ubili me bodo, ubili!»

«Vse berače na cesto. Ven z ušivci, kdo jih je klical!» je rohnal Hostar.

Luka je mirno vstal, stopil k peči in vlekel pijanega berača za svojo mizo.

V starega Hostarja je lezel neznan strah, ni ga mogel več prikrivati: «Ali slišite? Ven s skovirjem!» Zamahoval je s palico.

Toda Luka je posadil berača k sebi. Pokazalo se je, da se je šele sedaj pričel zavedati, kaj se godi z njim.

«Pij, Rokec, na življenje in smrt! Če znaš piti!» je prezirljivo dostavil Luka. Strašen pogled je objel mladega Hostarja.

Ko sta držala v rokah nalite kozarce, se je Luka sklonil čez mizo: «Pravim, dobro ga držil!»

V hipu, ko sta se roki približali druga drugi, je Luka trdo izpodbil njegov polič, da mu je odletel čez glavo, in preden se je Rok opomogel od začudenja, je že Luka izpil in smeje postavil kozarec na mizo.

«Fant, še poliča ne znaš prijeti, pa boš Zamejčevo jemal?»

Stari in mladi sta vstala. Zagrabila sta za stole.

Otroški Janez se je stisnil v kot: «Jej, jej, kri bo tekla!»

Toda Luka je s silnim glasom prevpil šunder: «Stran s stoli, kdor se me dotakne, obleži!» Izzivalno se je razkoračil sredi sobe.

Par hlapcev je pogledalo v krčmo. Stari se je v trenutku obvladal. Smejal se je: «Mi znamo, a? Vina, še vina na mizo, Luki na čast, ga ni nad njim!» Toda njegovo oko je zlovešče motrilo soseda in z debelim požirkom je poplaknil strašno jezo.

Iz kuhinje so prinesli teletine in vina. Pečenje je prijetno zadišalo.

«Vsi k mizi. Tudi ti, skovir! Luka, kdaj boste vi gostili? Kje je Matija?»

«Kadar bomo mi gostili, bo imela miza železne noge!» mu je zabrusil Luka. Ves čas ni trenil z očmi od svojega nasprotnika. Opazil je, da se mlademu in staremu že zapleta jezik in jima oči vodené. In tisti hip se je trdno odločil. Dregnil je Svedrača pod mizo z nogo. Še je videl, kako mu je ta prikimal, nato je naslonil glavo v dlan.

«Marička te pozdravlja!» je zašepetal Svedrač Roku.

Rok se je zamajal za mizo in hotljivo so se mu vzblestele oči. «Pojdi ponjo!»

«Tiho! Marija je boječa živalca. Ne pojde sama v ta brlog!» Rok mu je nalival; Luka se ni več ozrl po sobi.

«Na vrt jo pripeljem, tja pridi,» je šepetal Svedrač in mladi se je zadovoljno muzal.

«Kdaj pride Matija?» je vpraševal stari nestrpno.

«Pride!» je zarenčal Luka. Ni hotel videti Svedrača, ki se je zmuznil iz sobe, smuknil čez dvorišče kakor podlasica, kateri je poznan sleherni kotiček. Iz shrambe je spotoma potegnil vrečo, vzel vrv in se postavil za široko lipo.

Temna noč ga je skrivala.

Opotekajoči se koraki so iskali trdih tal. Na levo, na desno je zanašalo Roka. Svedrač je napeto presojal bližino in se zvito muzal.

«Marička!»

Vse tiho.

«Marička!» Samozavestno jo je klical.

Svedrač je pripravil vrečo. Potuhnjeno se je sklonil in po brskal za seboj z roko.

«Marička!» Oni je planil, se zaletel proti drevesu, toda v trenutku ga je stisnil Svedrač za goltanec in že je imel Rok glavo v vreči. Nog in rok ni mogel več osvoboditi. Trdne vezi so jih zategnile in v grlu ga je dušilo, da se je še parkrat vzpel z vso močjo in se vrgel zopet na tla. Zaman. Svedraču so se razširila pleča, žilave roke so z močjo dvajsetletnega mladeniča opravljale trdovratni posel. Še enkrat mu je pokleknil na prsi, oni spodaj pa je izgubljal zavest. Zazdelo se mu je, da se potaplja, razburjena kri mu je pomešala zavest in Svedrač se je kmalu prepričal, da spi.

Ko se je vrnil v sobo, se je tesno primaknil k Luki in zašepetal: «Gospod, opravilo je pripravljeno!»

Stari Hostar pa je planil pokonci. «Kje je Rok?» je izpraševal s steklenimi očmi.

«Pančka,» je odvrnil Svedrač hudomušno. Toda stari se je ves tresel od groze.

Tedaj se je sklonil Svedrač in mu zašepetal na uho: «K Marički sem mu postavil lojterce.» Nato se je stari pomiril.

Luka je vstajal. Počasi je stopal proti vratom in povešal oči. Nenadoma pa je na pragu obstal. Tik pred večna vrata je s ceste zavozil Matija.

Nikogar ni videl pred seboj. Luko je kar odrinil, da je obstal ves začuden pred bratom in strmel v potno, mrtvaškobledo obličje.

Ni snel kučme, ni sedel. Parkrat se je ozrl po sobi, z roko si je popravil ruto za vratom, kakor bi ga dušilo. Nato je izpregovoril s tihim, mrtvaškim glasom:

«Tvojo zemljo sem pregledaval, pa sem ga našel. Na zadnjem borovcu, gori nad znamenjem visi Cene.»

Hostar se je dvignil z blaznim pogledom. Bolj z rokami, kajti noge so se mu šibile. Skoro nerazumljivo je jecljal: «A... a... a? Ce... ce... ne? No... no. Kdo... kdo ga je danes videl?» Blesasto je gledal okrog sebe.

«Spravite ga domov in uredite!» je tiho nadaljeval Matija. Hlapci so beže zapustili sobo.

Groza smrti je visela nad njimi in vsi so čutili mrzli prijem koščene roke.

Luka je povešal glavo pred neverjetnim dogodkom.

«Za... kaj... seboj pripeljal.» Hostar se je ves tresel.

«V koleslju ga ne bom vozil seboj... tvoje žrtve...» Obrnjen k Luki je nadaljeval: «Po rebri sem šel. Konj stoji na cesti. Že ves čas je strigel z ušesi. Hudič, tam v borovcih se nekaj zamaje. Stopim. Toliko, da se nisem zadel vanj. Mrzel pot me polije.»

Luka ni slišal ničesar. Zagledal se je v žebelj v deskah.

«Kje je Rok... Rok?» je prosil Hostar, ki se je zopet one-mogel sesedel na klop.

«Z Rokom ne bo nič,» se je glasno vmešal Svedrač.

Tedaj je skočil Luka: «Sam pojdem!» je dejal ves odsoten. «Zaprežite!» je zapovedal s strašnim glasom.

«Poj... pojdi... Luka... križ...!» je jecljal Hostar in glava mu je klonila na prsi. Niti z mezincem ni mogel ganiti. Naenkrat se je zdelo, da se mu je vlomil tilnik; noge so se razširile pod mizo. Zasmrčal je. —

Vonj pečene teletine je dražil nosove. Matija je sedel za mizo in ni pogledal živemu človeku v oči.

Luka se je vrnil [nazaj] v izbo, potegnil Janeza od peči, kjer so se tiščali vsi trije berači. «Z menoj pojdeš!»

Ko je nastala v izbi mučna tišina, je Svedrač sedel za mizo in si pričel rezati teletino.

Luka pa je gonil žival, da je voz odskakoval.

V možganih mu je vrelo. «Zdaj mora umreti. Mora!»

Za Štepanjo vasjo je ustavil. «Pojdi ponj!» je veleval Janezu. Ta se je tresel kot šiba: «Gospod, prizanesite, bojim se mrtvih!»

Luka je stopal sam. Prerezal je vrv in v roke mu je zdrknilo izsušeno Cenetovo truplo, kakor otroka ga je držal v naročju. Ni se upal pogledati ubogega mrtvaka. Strah mu je lomil roke. Prijel

ga je za zapestja in si ga vrgel kakor vrečo na hrbet. Ledena groza mu je stiskala srce. Po nogah mu je opletal mrtvak. In Luka se je sklanjal globoko, da bi se ga ne moglo truplo dotakniti. Še hujše ga je občutil na križu. Zdelo se mu je, da nikdar več v življenju ne pogleda svojih rok, ki so mrzle kakor so ledene one.

Trdna misel, da ubije Roka, je skopnela. Vse druge so silile vanj. Da bi se otrešel groze, je premišljal: «Cene, kako si lahak, nekoč si me zdrobil s svojo težo.» Poskušal se je nasmejati. A ni šlo. Kar vidoma je lezel skupaj. V duši pa se je rodilo čuvstvo, mogočno čuvstvo, da nosi na svojem telesu vso ničevnost sveta. Samega sebe sploh ni več poznal. Mrtvi Cene ga je bil pod kolena. Mrena mu je padla z oči in videl je pred seboj smrt. Svojih rok bi se rad iznebil. Vse krvave so se mu zdele. Mrtvi Cene pa je bil tako lahak, da je zdrknil zdaj na levo zdaj na desno. Na zemljo so mu pričele padati debele srage potu.

Prisopihal je k vozu. Od same groze prevzet je treščil mrtvaka na deske in si ni upal obrišati čela. Strmel je predse. Na mogočnem nebeškem svodu so utripale zvezde. Žarke in jasne. On pa se je čutil tako majhnega, tako ubogega, da se ni mogel ganiti. Iz teme ga je objemala neizmerna smrt.

In tedaj je stegnil roko, se oprijel voza, samo da bi se zavedel svojega življenja, če se sploh še nahaja na trdi zemlji. Tisti hip ga je prešinilo.

Tako mu je bilo pri duši, kakor da je star šest let, in je stegnil svojo ročico, da bi ustavil blazno se vrteče kolo sveta, od katerega brizgajo iskre na vse strani.

Izpod zvezd pa je rastel strah, neskončni strah pred neznano roko, ki vrti to strašno kolo. In ta strah je imel milijone oči in nobenih.

Hitro je pregrnil mrliča s plahto, vsekali po konju in bežal, bežal, kolikor je mogel goniti.

Poleg njega pa je sedel Janez, ki je izvlekel debeli rožni venec. «Za napuh njegov in požrešnost...

Za lakomnost in trmoglavost...

Za vse krivice, ki si jih storil ljudem, en očenaš!»

Žebral je in žebral, kolesa pa so trdo rohnela po tleh.

Na oglu, kjer se cesta prelije v farno, je Luka za hip ustavil in skočil z voza: «Zapelji na dvorišče!» Sam pa se je pognal v župnišče, da bi se otrešel, — česa, še sam ni vedel.

Župnik Rožman je sedel pri večerji.

Vilice so mu padle iz rok, ko je treščil Luka v sobo. «Gospod 205 župnik, Cene se je obesil!»

Polna, ploščata lica so mu zadrhtela in ustnice so ostale odprte.

194 «Sem slutil!» je dejal nato. «Zjutraj se je izpovedal. Bog mu daj večni mir in pokoj!»

Vstal je z žalostnim obličjem, se naslonil na pult ter molil hitro in krčevito, da se je treslo težko telo.

«Prišli so volkovi in požrli ovčico, zaslepljeno in zbegano, tako silno potrebno tolažbe!» je pristavil nato tiho in mirno so sijale male oči.

Luka se ni mogel več premagati. Zrušil se je na kolena pred pastirjem fare in zahropel.

«Odrešite mene, ubijati sem hotel!» Do zemlje se je sklonil.

Župnik je odstopil in razprl roke. «Luka, ne stori tega, nisi za to! Ne omadežuj s krvjo svojega rodu. Ne daj se hudiču v kremplje!»

Sklonil se je do njega, ga rahlo dvignil ter mu dolgo zrl v oči.

«Vstani, Luka, in pojdi! Če si grešil, popravi. Ne položi svoje roke na človeka. Tvoja vest je čista, duša je mehka. Zakaj, Luka?»

«Zaradi Marije!» je šepetal oni.

«Marija naj pride k meni. Ti pa se obrni v stran, če ne moreš prenesti. Hodi, hitro, hodi!»

Nato je pristopil k pultu, se ozrl v križanega, vzel pero in zapisal, da se je Cene obesil. Še malo je pomislil. Potem je odprl okno in se zagledal v svojo cesto. Zvezde so lesketale v solznem očesu. V duši pa se je utrnila iskrena prošnja: «Mojo najlepšo ovčico, Marijo, reši, o, Gospod!» Ni prosil z besedami, prosil je z vročim srcem.

Svedrač je čakal na pragu: «Hostar se je prebudil. Sina hoče!»

204 Luka ga je stresel z nadčloveško močjo: «Tako ga razveži!» Planil je v izbo, kjer je že ležal pri peči mrtvi Cene.

Svedrač pa je izpljunil: «Sem vedel. Niso pravi ljudje!» Odkreval je po dvorišču. Čul je, kako se oni premetuje na tleh.

«Zdaj plačaš ti!» se je muzal.

Nalašč je tako nameril svoj korak, da se je spodtaknil nad onim.

«Hudič, kdo pa leži tu?»

Telo na tleh se je krčevito zvilo.

«Vraga, človek!» Previdno je prerezal vrečo in mu odmašil usta. Rok ni mogel do sape: «Kdo, kdo me je?»

Svedrač pa se je lokavo potvarjal: «Vraga, vi gospod Hostar?»

«Ti si me!»

«Jezus, kaj se vam blede? Pol ure sva čakala z Maričko in še zdaj vas iščem. Nesreča, gospod. Cene se je obesil.»

Mladega Roka novica ni preveč prevzela, kajti bolelo ga je ponižanje.

«Razveži me!» je škrtal z zobmi.

«I, seveda.» Počasi ga je odmotaval. «Ampak, gospod, če kdo bogu štrene zmeša, je vreden plačila!»

«Dobiš, le hitro stori!»

Svedraču pa le ni šlo od rok. Komaj se je Rok postavil na noge, je stisnil starega za vrat: «Govori, stari, ki vse veš!»

«Počasi, gospod, da se ne omadežujete nad nedolžnim mesom! Tako se nisva zmenila.»

Rok je posegel v žep in odrinil. Kar bruhalo je iz njega: «Kdo, kdo?»

«Gospod, Godežev nemara.»

V temi so se mlademu zaiskrile oči.

«Go ... odežev!»

«I, seveda, za Marijo je postopal.»

Rok je stisnil pesti in vzbudila se mu je nova strast. Zelena ljubosumnost ga je pričela glodati.

Luka ni pričakal Roka. Tako ga je prevzelo, da je skokoma planil na cesto, nevedoč, kam prav za prav drvi.

Za plotovi Zamejčeve hiše je v temi skoro podrl Godeževega.

«Luka, kam?»

«Kaj postopaš tu okoli?» se je jezno zadril nad njim.

«Moja reč!»

Luka ni mogel naprej. Kakor vkopan je obstal pred njim. Toda bil je že tako utrujen, da se je zaman trudil vživeti se v srečanje.

«Boš, Luka?» Oni je dihal vanj, da je čutil vročo sapo.

«Jaz, jaz? Ne bom!»

«Si se zbal?»

Luka je molčal.

«Greh pride nad vašo hišo, Luka!»

«Naj se zgodi, kar hoče. Marijo bom branil, ona je mati in žena!»

Andrej se je zasmel.

«Pred menoj ne boš nobene branil, da veš!»

«Gorje ti, Andrej, če udreš v hišo. — Ti, kaj pa si mislil prej?»

«Saj veš. Ubiti si ga hotel!»

Luka se je zdrznil. «Ne! Ne!» je zarohnel in skoro bežal za plotovi. Sam pri sebi pa je ponavljal: «Naj se zgodi, kar se hoče. Nisem ga hotel, nisem.» A ni verjel, kar je govoril.

Andrej je tiho požvižgaval pod dišečimi okni. Tam gori pri Zebi pa je spala Marija. Ni ga čula. Utrujenost ji je sladko zatiskala oči. Zeba pa je čepela pri oknu in tiho molila. «Bog ji dodeli milost, v hišo smrti se bo možila.»

Starka je skozi nizko okence strmel v sosedovo hišo.

Zganile so se nocoj matere in se prestrašeno spogledale. Nočni pogovor med njimi se ni razpredel. Stisnile so se bliže druga k drugi, da je ona na vogalu ležala samotna in žalostna. Obremenil jo je mrtvak, ki je spal v njenem kamenitem telesu.

Čisto Kofax risati žne župnika, ki plovijo svoj rojstvo. (Dalje prihodnjič mi poroč.)

Velikonočna sabota 19

Dr. Ivan Prijatelj

Vloga «omladine» v prvem obdobju «mladoslovenskega» pokreta

(Nadaljevanje)

V letih 1863. do 1865. slovenska akademska mladina, niti dunajska, ni bogve kako agilno posezala v javno življenje.

Na Dunaju se je zopet bolj omejila na gostilniška in kavarska omizja, v katerih se je zabavala in se pač tudi vežbala v literaturi. V poslednjem oziru je moral že takrat biti nekaka kristalizacijska točka, okrog katere se je zbiralo vse slovensko dunajsko dijaštvo, Josip Stritar, ki je od stare «vajevske» generacije še edini ostajal na Dunaju. V teh letih, v katerih so slovenski gimnazijci najprej v Ljubljani in potem v Zagrebu izdajali svoj spočetka litografirani, kesneje tiskani list «Torbico» (1862 do 1864), so se brezdvomno shajali dunajski slovenski akademiki na literarne sestanke, katerih duša je moral biti vprav Stritar. Na ta literarna zborovanja namiguje Levstik, ki piše dne 13. aprila 1866. Stritarju: «Meni so pač pripovedovala dunajska poročila, kako izvrstne humoristične in druge spise si včasih bral v dijaških večernih družbah, kar sem slišal z veseljem...»²² Najbrž ravno Stritar je tudi dal pobudo, da je dunajska akademska mladina slovenska v zvezi s «Slovanskim pevskim društvom» poleg dotlej običajnih Vodnikovih «bšed» l. 1864. prvič²³ priredila slavnostni večer na čast onemu Prešernu, katerega je dve leti pozneje Stritar takorekoč nanovo odkril svojim rojakom.

²² Stritarjeva antologija, str. 19.

²³ Vencajz, o. c. str. 40.

Sredi 60tih let, takrat torej, ko je obstajalo vse društveno življenje slovenskega dijaštva na Dunaju iz «večernih družeb», v katerih je imel literarno in humoristično besedo Stritar, v jeseni l. 1865. je prišel na Dunaj na univerzo Josip Jurčič, obdan že s slavo pisatelja najboljških slovenskih vaških povesti, po svoji naturi močan in živahen organizator. Slovenski dijaški element na Dunaju je v tej drugi polovici stoletja z Jurčičem vzbočil nov, že drugi val talentiranosti in agilnosti. Prvi tak val so predstavljali «vajejci». Jurčič se je takoj po svojem prihodu na Dunaj začel shajati s Stritarjem, se učiti od njega — v svojem pismu Levstiku z dne 25. maja 1866. imenuje Jurčič Stritarja svojega «mentorja» — obenem pa tudi s svoje strani vplivati na Stritarjevo lepoumno receptivno, v javnost ne rinečo se naturo v tem zmislu, da je pač najprej Stritarja in pozneje še druge nadarjenejše akademike za interesiral za idejo društvene in zlasti literarne dijaške organizacije. Mladi, podjetni mož, ki je bil že prejšnje leto kot ljubljanski osmošolec izdal s Fr. Marnom in Celestinom almanah «Slovensko vilo», je tudi med dunajskim slovenskim dijaštvom uspešno nastopil kot organizator. Že dne 20. decembra 1865. je poročal Jurčič (pod šifro «strelca») o rezultatu tega svojega prizadevanja Janežičevemu «Slov. glasniku» v dopisu, ki ima naslednji uvod, dobro označujoč pisca: «Današnji dan je čas splošnega združevanja. Svet je jel spoznavati, da več posameznih udov sklenjenih v eno telo veliko več stori, da tako posamezni celoto izpodbuja in nasproti da poedini noče za družimi zaostajati. Tako z veseljem vidimo, da se v vseh kotih po Slovenskem ustanavljajo čitaynice in druge združbe, ktere počasno, skoro nevidno, pa vendar vselej in povsod več ali manj dosegaajo svoj konečni namen: izobraženje našega jezika, naroda in narodnosti.» Po tem uvodu prehaja Jurčič k podrobnemu poročilu o oživljenem društvenem gibanju med slovenskim in slovanskim dijaštvom na Dunaju, pišoč: «Tudi tu ste nastali ali nastajate dve družbi med mladino: ena splošno-slovanska in ena slovenska. Slovensko literarno društvo, kŕ se je ravno te dni ustanovilo, ne more se še ravno hvaliti z obilnim številom svojih družabnikov, kajti ni vsak človek ni po naravi ni po osebnem nagonu ni veseljati zató ustvarjen, da bi s peresom podpiral narodovo slovstvo; preverjen sem vendar, da bode vsacega rodoljuba veselilo slišati, da se mladi pisatelji združujejo in tako vsi učenci in učitelji med seboj drug drugega izpodbujajo in v prijateljski zvezi delajo po moči za isto reč, povzdigo in razvoj matrne besede. Društvo ima tedenske shode. Vsak družabnik se je z lastnoročnim podpisom

zavezal ravnati se po osnovanih pravilih, katerih eno tirja, da pri naša vsako pot posamezni (kolikor moč) kak izviren spis in iz teh doneskov se bodo pozneje tisti izdali, ktere celota potrди. Kakor je videti, bodo spisi večidel lepoznanški, kar nas mora tolikanj bolj veseliti, ker manjka Slovincem dozda še najbolj lepoznanških pisateljev. Saj imamo skoro samo nekaj prestavljačev! Končno poroča Jurčič nekaj malega še o drugem, občeslovanskem društvu «Slaviji», o kateri pravi, da «bode sklepala mladenče vseh narodov» in da bo «razun artističnega menda imela namen, seznaniti in sprijazniti Slovane raznih narodov».²⁴

Ali je imelo kakšno posebno ime to slovensko «literarno društvo», čigar ustanovitelj je bil po vsej verjetnosti Jurčič in artistski mentor Stritar, koliko članov in katere člane je imelo v prvih dveh letih svojega obstanka, o vsem tem ni ničesar znanega v dosedaj obelodanjenem gradivu. Najbrž se je imenovalo samo «literarno društvo». Vemo pa, da je iz tega društva izišla ideja «Klasja», ideja izdaje slovenskih klasikov; ravno tako vemo, da je iz tega društva od mrtvih vstal pod pokroviteljstvom Levstika, po organizacijskem prizadevanju Jurčiča in ob spremstvu lepo-umne Stritarjeve zgovornosti — naš Prešeren.²⁵ To društvo je bila šola, iz katere je zavejal v dotedanji slovenski primitivni patriarhalizem, ki je slonel na lepi laži, kritični duh, predvsem seveda duh literarne kritike, a v ozadju za njim obenem duh kritike tudi vsega ostalega javnega življenja — vse to v zmislu onega Levstika, kateremu je l. 1858. nekritično patriarhalno avtoritativno zaglušilo njegov sveže-pogumni vzklik: «Bog živi kritiko!» in čigar plodovite ideje glede društvenega in časopisnega udeleževanja so se vso prvo polovico 60tih let pred «noviškim» tribunalom metale pod mizo s pretvezo, da prihajajo od nekega «zdražbarja».

Čitati je treba samo par mest iz tedanjih dopisov Stritarjevih, da človek spozna, kakšen duh je navdajal to dunajsko slovensko akademsko mladino, ki je po brezuspešnih prvih prizadevanjih «vajevecev» (z Zarnikom na čelu) izrekla v slovenski javnosti prvo «mladoslovensko» besedo in ki je zdaj določno razvila «mladoslovensko» ideologijo vsaj na literarnem polju, pridržujoč si svoje «mladoslovenske» nazore o politiki za enkrat še samo za privatno dopisovanje. V zgodnji spomladi l. 1866. piše Stritar Levstiku med drugim: «Kolikorkrat se nam je pri olu ali pri kavi vnela

²⁴ Slov. glasnik z dne 1. januarja 1866., str. 38—39.

²⁵ Prim. uvod moje «Stritarjeve antologije», str. 16—28.

govorica o revni naši domovini, o naših 'veljakih' in možakih, o naši 'literaturi' — kdo bi nam mogel pomagati tù in tàm — in enacih žalostnih rečéh — vselej smo se spominjali Tebe ...»²⁶ In dne 11. aprila 1866. piše isti Stritar v svojem pismu drju. Josipu Vošnjaku: «Po dozdajni poti se ne bo nikamor prišlo, vsaj tje ne, kamor želi v resnici omika'n, domoroden in pošten človek ... Berite naše časnike! Kaj se v njih hvali? Vse vprek! Zrno in pleve, klasje in slama! Posebno pa je vse izvrstno, kar se piše in govori pod mogočno egido naših prvakov ... To trnjevo ograjo predreti, po novi boljši poti naravnost se bližati svojemu namenu — izobraževati narod po tirjatvah zdajnega časa, po načelu prave omike, prave liberalnosti, brez vsih stranskih, samopridnih namenov, pokazati narodu, kaj je dozdej storil na literarnem polju, dokazati mu, kaj je dobro, kaj slabo, in zakaj — to je v kratkem namen našega novega početja.» V tem stavku je Stritar v splošnih besedah strnil ves program «mladoslovenske» literature. K njemu je pristavil še željo, tikajočo se širše družabne organizacije v istem duhu, željo, ki pa jo je ta mladina ostvarila v veliko manjšem obsegu nego svoj literarni program: «Želeti bi bilo, da bi se posebno mladost, in sploh vsi, katerim je v resnici mar omika našega ubozega, zatiranega naroda, posebno pa priprostega ljudstva, zbrali in združili krog tega bandera — majhna pa navdušena truma!»²⁷

*Levstik
da - Jurčič
31. avgust*
To široko zasnovano izdajateljstvo «Klasja» Jurčiču in Stritarju (pod Levstikovim pokroviteljstvom) zaradi založnikove krize sicer ni uspelo preko prvega zvezka, v katerem je izšel Prešeren, zato pa sta se Stritar in Jurčič prihodnje leto z vso vnemo vpregla v «Slov. glasnik», izkušajoč literarno dvigniti to glasilo.

V jeseni l. 1867. pa je prišla na dunajsko univerzo tretja nova, krepka četa «mladoslovenskega» dijaškega naraščaja, generacija, ki je študirala ljubljansko gimnazijo od prvega do zadnjega razreda že v ustavni dobi. Njena voditeljica sta bila Fran Levec in Fran Šuklje. Abiturientje tega leta so bili zelo smeje in ognjevit glave. Priredili so bili po maturi v Šiški na Vodnikovem domu valetu, o kateri poroča v zvezi s posledicami, ki jih je imela, Levec Kersniku v pismu z dne 28. avgusta 1867. naslednje: «Pravil sem ti še v Ljubljani, se vé, da samo mimogredé, da smo pri našem razhodnem ropotu v Šiški dobro ropotali in da je zlasti

²⁶ Priobčil dr. Žigon v «Slovanu», 1916, str. 41.

²⁷ Dr. Josip Vošnjak, Spomini, I.—II., str. 219—220.

Šuklje tako debele klatil [nazdravljaj je on, prejšnjeletni prostovoljni avstrijski borec v bitki pri Kraljevem gradu, sedaj — Rusiji in razpadu Avstrije!], da se je kamnitna miza z Vodnikovo zibelko vred tresla (ako je še niso črvi sneli). Se ve, da smo bili vsi vino cerevisiaque gravati in da je bolj nepremišljenost in prenapetost iz nas govorila nego domorodnost. Pameten človek bi nas bil posvaril ali morda tudi okregal, gospod Hönig [profesor ljubljanske gimnazije, Nemec] pak so nam bili tako gorki, da so nas vladi denuncirali.²⁸ Vrag mu majko! Judežu! Posebno Šukljetu, Košmelju in meni so se tako usmiljenega skazali, da so nas kakor zapeljivce počrnili. Da je bil koj ogenj v strehi, to se ve. Ni minul teden, mi je že brič pricitral sivkast list, na katerem je stalo tako zapisano, da se moram na Žabjeku oglasiti. Primaruha, sem si mislil, fant jezik nabrusi! Med tem zvem, da ima našo reč v rokah osmošolcev posebni prijatelj, znani nemškutar in birokratiški krokodil Gertjcher, ki je tudi Sokolce panal. [Levec ima tu v mislih člana «Južnega Sokola», udeležnike znanega izgreda zoper turnarje v Schantelovi veži na Mestnem trgu v noči med 23. in 24. julijem 1867., ki so takrat ravno sedeli v preiskovalnem zaporu na Žabjaku.] Lepo številce mojih součencev je bilo že pred menoj na vrsti in tako sem se malo orijentiral, kam pes taco moli. Vendar sem nekako pobitega srca pocukal za tisti zvonec pri vratih, da mi je žabješki angeljček v podobi starega beriča odprl porto tega nebeškega kraljestva. Gospod Gertjcher so mi bili tako milostljivi, da so mi privoščili cele tri ure čakati, kar mi je bilo kar ljubo, kajti med tem sem se seznanil s strežaji (ki so pak tudi zaprti), ogledal sem več lukenj, videl, kje so tisti 4 Sokolci shranjeni ter sploh opazoval gnetenje i življenje okoli sebe. Našel sem, da je prekvato prozaično! Ta dan nisem družega opravil, nego Žabjek ogledal ter s pomočjo svojih čikov in smodk nekaj znancev si pridobil. Šele drugi dan je bil pri nas somenj. Pomisli, cele tri ure me je ta h..., jaz ga ne morem drugače imenovati, prešal in privijal, da bi bil dal kaj od sebe, pa dejal sem si: ne, primaruha, da ne! On ni odjenjal, jaz nisem odjenjal in se ve, da sva si na taki način prišla navskriž. Dvakrat sva se prav dobro skregala in že sem mislil, da potegne za zvonec ter pokliče dva angeljčka, da me spravita kje, kjer muh ni. Ta h... je hotel na vsako vižo reči od mene zvedeti, ki se niso godile: na primer da smo napivali Rusiji, ruskemu carju, pereat F. J. I. k a r v s e

²⁸ Kakor mi je lani pripovedoval dvorni svetnik Šuklje, je bil dijake ovadil profesorju Hönig njihovo lastno sošolec Starè.

ni res! Vidiš, take reči so vladi denuncijantje prinesli na nos! Ko je videl, da sem iz trdega lesa, začel je priljudniše z menoj ravnati in na vse zadnje je bil celo prijazen z menoj. In tako sem srečno všel nemškutarskim krempljem in beriškim angeljčkom vsaj za en pot. Pa mislim sploh, da ne bode nič hudega iz vsega ne! K večemu če Šukljetu malo stopijo na rep; pa dosti mu tudi ne morejo, ker je bil pijan. Sicer se to ne vjema z estetiko (pijanost namreč), pa je vendar dobro orožje zoper Grčarjeve paragrafe. Več o tem ti že še pišem ali ustmeno povem, saj mislim, da me ne boš izdal, dasi si sodnikov sin! Ljudje pa take leži pletu od nas, da je groza! Na vse zadnje se je še ta zlodjeva Urška [ljub. škof Vidmer] začela usajati, da nobenega ne vzame v seminar, die auj daß Rußientum getrunken haben. Mene samo to jezi, da je moje ime kompromitirano, ker sem prišel s krvavo rihto (že ime je strašno) v dotiko. Pa naj se pes pobesi!»²⁹

Rezultat te preiskave in nji sledečega sodnega postopanja je bil ta, da je bil samo Fran Šuklje par tednov v preiskovalnem zaporu in nato dne 2. septembra 1868. po § 65., al. a, obsojen na dva meseca težke ječe, katerih pa ni odsedel. Ko je bil Šuklje v preiskovalnem zaporu potem, ko je bil prišel po daljšem abiturientskem popotovanju končno sodišču v pest, je pisal Levec dne 18. septembra 1867. svoji nevesti: «Šuklje se mi kaj smili, da so ga zaprli. Saj hudega ne bo nič iz vsega, pa je vendar hudo, da nima prostosti.»³⁰ Dvomesecnega težkega zavora ter njega pravnih in moralnih posledic pa se je Šuklje rešil na ta način, da je v pozni jeseni l. 1868. kot dunajski visokošolec dobil avdienco pri samem cesarju, kateri mu je z ozirom na njegovo radovoljno udeležbo v prusko-avstrijski vojni odpustil njegovo «pregreho».

Ko so prišli ti ljubljanski abiturientje iz l. 1867. na dunajsko univerzo, je bilo društveno življenje med dunajsko slovensko akademsko mladino precēj mrtvo. Sicer je poleg Jurčič-Štritarjevega «literarnega društva» obstajalo še nekaj ozkih gostilniških omizij slovenskih dijakov; sporočena³¹ so nam imena nekaterih, n. pr. «Triglav», «Naprej», «Stella matutina», «Collegium nocturno-matutinum» (o poslednjem mi je nedavno pravil dvorni svetnik

²⁹ Kersnikova zapuščina na Brdu. — Odlomek ponatisnjen v mojem «Janku Kersniku», I., str. 90—91.

³⁰ Originali te zelo zanimive, več let trajajoče korespondence med Levcem in nevesto mu, Jerico Dolinarjevo s Primskovega, poznejšo njegovo ženo. so danes uničeni. Prepise nekaterih odlomkov iz nje hrani pisec te razprave.

³¹ Vencajz, o. c. str. 41.

Šuklje, da je eksistiralo od oktobra 1868. do aprila 1869. in da je bil tudi on njega član), a povečini so bili to zgolj veseli večerni gostilniški klubi brez prave organizacije in višjih ambicij. O društvenem položaju med dunajsko slovensko akademsko mladino je poročal Fran Levec gimnazijcu Janku Kersniku skoro po svojem prihodu na Dunaj dne 2. novembra 1867. naslednje: «Kar se dijakov tiče, sem se tudi jaz zmotil v svojih mislih o njih. Čisto nič društvenega življenja ni med nami in eden je hujši filister kot drugi. Vsaj ti, kar jih jaz poznam, so prav plitvi, drugi so pre boljše, kakor mi Celestin pravi. Dosti je, ako ti povem, da Slovenci so edini na univerzi, ki nimajo nobenega društva.³² A vprav takrat, ko se je v avstrijskem parlamentu porajala nova «decembrska ustava» na podlagi dualizma, takrat, ko so se slovenski poslanci tako vneto potezali za ohranitev konkordata in tako popuščali v glavni ideji tedanjega slovenskega razumništva, čigar jedro je tvorila ravno akademska mladina, v ideji avtonomne «zedinjene Slovenije», vprav takrat so bili politično silno važni časi, ki so neodvisno in idealno mladino kar klicali na javno torišče. In res se je pričelo v jeseni l. 1867. dunajsko slovensko dijaštvo zopet živahno gibati. A na čelo temu pokretu sta stopila «bruca» Levec in Šuklje, ki sta začela z vso vnemo med dijaštvom agitirati za ustanovitev pravilnega akademskega društva slovenskega. V že navedenem pismu Janku Kersniku z dne 2. novembra 1867. je o tem poročal Fran Levec: «Po prizadevanju necih Štajercev in agitacijah nekterih Kranjcev imamo nocoj komers, kjer se bomo pogovorili o tem, kako bi se vsaj literarno in pevsko društvo spet dalo oživiti».

Rezultat tega komerza z dne 2. novembra 1867. je bil «Poziv», ki ga je sestavil Fran Levec, poudarjajoč v njem važnost akademskih društev in kažoč na «različna znanstveno-zabavna društva, ki so jih zadnja leta Čehi, Slovaki, Malorusi, Srbje, Hrvatje in Poljci na Dunaju ustanovili», ugotavljajoč, «da mi Slovenci smo edini med slovanskimi dijaki, ki nimamo še enacega društva na Dunaju». «Koga bi v živo ne peklo» — je izvajal Levec v tem «Pozivu» — «ako vidi, da že celo drugi Slovanje spoznavajo potrebo takega društva tudi pri Slovencih ter ga že dolgo imenujejo 'Slovenija', 'Triglav', 'Naprej' i. t. d. dasi ga do danes še nikjer ni

³² Pismo v Kersnikovi zapuščini na Brdu. — Slovanska akademska društva, ki so takrat že eksistirala na Dunaju, so bila naslednja: češki društvi «Vltava» in «Morava», poljsko «Ognisko», rusinska «Sič», slovaško «Okolje», hrvaški «Velevit» in srbska «Zora», izmed katerih je zlasti poslednje, ustanovljeno l. 1863. — kakor bomo še videli — imelo velik vpliv na javno življenje svojega naroda.

bilo.»³³ Na ta poziv, ki je med dijaki cirkuliral, se je takoj podpisalo 41 dunajskih slovenskih akademikov. Kako se je skoro nato na prvem občnem zboru dne 20. novembra 1867. v gostilni «Vogel Greif» (imenovani v šaljivem žargonu tedanjega slov. dunajskega dijaštva «Tiča Prim») to dijaško društvo slovensko res ustanovilo, krstilo itd., o tem se je ohranilo nekaj podrobnosti v sočasnih Levčevih pismih prijateljem. Dne 4. decembra 1867. piše Levec Kersniku, da se novoustanovljeno društvo imenuje «Sava», in nadaljuje: «Ustanovilo ga nas je 17. novembra 7 Slovencev, trije Kranjci in štirje Štajerci, denes ima že 30 udov. Namen društva je, da se vadimo v govorjenju (Slovenci so znani kakor najslabši govorniki med dunajskimi Slovani), parlamentariškem vedenju, pisanju, petju. Društvo se shaja vsaki teden enkrat; vsaki ud mora enkrat vsaj v semestru kaj znanstvenega spisati in govoriti, društvo ima tudi svoj časopis 'Sršen'. Predsednik je Štajerec Gregorič (čudno, pa vendarle res!), podpredsednik: Ulrich, blagajnik: Celestin, tajnik in vrednik družt. časopisa: Levec, 1. odbornik: Jurčič, 2. odbornik: Šuklje, pevovodja: Brezovar. Pa jaz sem tak pesimist, da zmirom mislim, da društvo ne bode dolgo časa trajalo, kajti kolikor jaz tukajšne Slovence poznam, so še večidel vsi v antidiluvialni periodi, kar se društvenega življenja tiče; razun pevcev, ki so res dobri. Bog daj, da bi se moja slutnja ne uresničila! Drugi Slovanje vzlasti Čehi nam dajó v tem obziru prelep izgled; ti v politični izobraženosti še tukajšnje nemške študente prekosé. V petek 6. decembra imamo vsi slovanski študentje (razun Poljakov, ktere pa že več k Slovanom ne štejem) shod, pri kateri priložnosti bode tudi 'Sava' prvič očitno stopila na oder.»³⁴ — Svoji nevesti pa je Levec poročal o tem društvu dne 10. decembra 1867. med drugim naslednje: «Zadnji čas sem imel veliko opraviti in kaj mi je dalo toliko dela, ti hočem ob kratkem tu naznaniti. Prvič smo 'Savo' delali. Kakor sem ti že naznanil, Slovenci do letos niso imeli nobenega društva na Dunaju. Shajali so se sicer vsaki mesec enkrat ali dvakrat, pa samo, da so pili in — kregali se. Reda pri tacih shodih ni bilo nobenega. Zatorej jih je pa tudi zmirom manj prihajalo k tacim

³³ Original tega «Poziva», ponatisnjen v celoti, dasi ne prav točno, pri Vencajzu, o. c. str. 43, se nahaja v Levčevi zapuščini v mestnem arhivu ljubljanskem.

³⁴ Ker Levec tega pisma, pisanega Kersniku, ni takoj oddal, mu je pripisal dne 7. decembra 1867. po prvem nastopu «Save» še naslednji postskript: «'Sava' je sinoč med vsemi slovanskimi društví pri vseslovanskem shodu sè svojim petjem excelirala. Lehko si misliš, kako ponosni smo zato mi tukajšni Slovenci, ker smo celo Čehé v petju prekosili!»

ropotom in na zadnje se je bilo bati, da ne bi vsa prijateljska in narodna vez med Slovenci ne razrušila se. Za tega voljo so Štajerci že lani poskušali društvo ustanoviti, pa so se nekaj skregali in vse je razpalo, tako da se letos v začetku semestra Slovenci še sniti niso hoteli. Ko midva s Šukljetom na Dunaj prideva ter spre-gledava, kako piškavo je društveno življenje med slov. študenti, začneva agitirati za društvo, zabavljati z aspanim ter vse razloge, ki so zoper najino prizadevanje govorili, pobijati. Kmalu fante malo omečiva, pa vendar si še niso upali na noge. Zatorej 17. no-vembra Šuklje, Celestin, Lavtar, Križaj, Lipold, Gregorič, Firbas, Babnik in jaz kar društvo ustanovimo ter druge Slovence k vstopu povabimo. Videli smo, da drugače ne bo nič. In lej, nismo se motili! Fantje so začeli pristopati in danes ima S a v a (tako sem jaz nasvetoval, da naj se društvo imenuje) že 40 udov. Pa ne veš, kaj sem imel opraviti, ker še celo Celestin in Jurčič sta bila z o p e r društvo, rekoč, da to med Slovenci ni mogoče; le za pri-jateljstva voljo sta pristopila, — a zdaj se čudita, da nam gre tako po sreči! Najhuje nam je bilo, ker nismo imeli nobenega sposobnega za prvosednika. Ulrich je bil od kranjske strani še najboljši, ker se zna posebno dobro obnašati, in društvo je vendar treba večkrat zastopati proti visocim osebam, torej smo Kranjci njega za kandidata postavili, dasi ne zna prav gladko slovenski govoriti. Pa saj, kdo pa zna izmed Slovencev sploh govoriti? 216 Štajerci so pa močno za Gregoriča agitirali, ki je goreč domoljub, pa ima po mojih mislih premalo v glavi, da bi mogel spreten prvo-sednik biti. Kranjci smo bili pri volitvi zmage gotovi, smo malo agitirali — in tako so nas Štajerci z večino treh glasov posekali! Od naše strani tudi ni bilo vseh volit, Štajerci so pa vsi prišli. Pa naj bo, saj volitev velja samo za en semester. Drugi odborniki so ti po Novicah znani. Jaz imam sicer častno — pa naj bolj sitno mesto v odboru, ker imam veliko pisarije. Jezilo me pa ni malo, da nas je neki Štajerec po Novicah raztrosil, ker društvo še ni od vlade potrjeno; in ko bi tudi bilo, bilo bi vendar nepotrebno imena po svetu bobnati. — Namen društva je, da se spoznavamo, prijateljski zabavamo, in vadimo v pisavi, govorništvu, sploh par-lamentariškem vedenju. Vsaki teden imamo enkrat r o p o t, pri katerem se spisi bero, deklamuje, poje in govori. Prav prijetno je pri tacih shodih, ker se vse r e d n o vrši. Najbolj mi je pa ljubo, da je še celo Jurčiču všeč Sava, kajti on jej veliko lahko pomaga sè svojim peresom.» (Dalje prihodnjič.)

F. M. Dostojevskij / Stavrogina izpoved

(Nenatisnjeno poglavje iz romana „Besi“) — Prevel Vladimir Levstik

(Konec)

Zato pa sem ves čas nečesa čakal. Tako se je tudi zgodilo: že ob enajstih je prihitela k meni hišnikova hčerka iz Gorohove ulice s sporočilom moje gospodinje, da se je Matroša obesila. Šel sem z dekletom in sem se uveril, da gospodinja sama ni vedela, čemu je poslala pome. Vpila je in divjala na vse pretege, kakor je navada preprostih žensk v takih primerih. Ljudje so se zbirali in tudi redarji so bili tam. Postal sem nekoliko, nato sem šel.

Ves tisti čas me niso skoro nič nadlegovali; vprašali so me pač, kar je bilo potreba. A mimo tega, da je bilo dekletce bolno in da se ji je bledlo, tako da sem ponudil, naj gredo na moje troške po zdravnika, jim nisem povedal ničesar. Vpraševali so tudi nekaj zaradi nožička; rekel sem, da jo je gospodinja pretepla, a da je to brez pomena. Nihče ni vedel, da sem bil zvečer tam. S tem je bila stvar opravljena.

Cel teden dni me ni bilo tja; prišel sem šele, da bi odpovedal stanovanje. Gospodinja je še vedno plakala (pomnim, da mi je presedlo), čeprav se je že spet po starem ukvarjala s svojimi cunjami in šivanjem. „Užalila sem jo jaz, zaradi vašega nožička,“ mi je dejala, toda brez posebnega očitanja. Poračunal sem s pretevezo, da zdaj vendar ne morem ostati v tem stanovanju in sprejemati Nine Saveljevne. Ona je za slovo še enkrat pohvalila Nino Saveljevno. Odhajaje sem ji podaril pet rubljev vrhu tistega, kar sem dolgoval za stanovanje. Življenje mi je bilo tiste čase itak do blaznosti pusto. Dogodek v Gorohovi ulici bi po prenehanju opasnosti docela pozabil kakor vse doživljaje onih dni, da se nisem še nekaj časa z gnevom spominjal, kak strahopetec sem bil. Svojo besnost sem izlival, na kogar sem mogel. Baš tedaj me je obšla brez kakršnegakoli opredeljenega razloga misel, da bi si kar moči odurno pokvaril življenje. Že nekako pred letom dni sem se nameraval ustreliti, a zdaj se mi je ponudila boljša pot. Ko sem nekoč gledal hromo Marjo Timofejevno Lebjadkino, ki je včasi pospravljala po spalnicah in tistikrat še ni bila zmešana, ampak le nekakšna prenapeta idiotka, na tistem do brezumja zaljubljena vame, kar so naši zasledili, sem zdajci sklenil, da jo poročim. Misel na zakon Stavrogina s tem najzadnjim vseh bitij mi je dražila živce. Nespametnejše stvari si ni bilo moči misliti.

Vendar pa nočem presojati, ali ni bilo v moji odločnosti vsaj nezavedoma (to se zna, da nezavedoma!) tudi jeze nad nizko strahopetnostjo, ki me je obšla po dogodku z Matrjošo. Po pravici bi rekel, da ne; vsekako se nisem poročil samo zaradi vinske stave po pijanem obedu. Priči pri moji poroki sta bila Kirilov in Pjotr Verhovenskij, ki je takrat po naključju prišel v Petrograd, ter končno Lebjadkin sam in Prohor Malov (ta je zdaj že mrtev). Mimo njih ni zvedel nihče ničesar, oni pa so mi dali besedo, da bodo molčali. To molčanje se mi je zdelo vedno nekam ogabno, a prekršeno ni bilo do današnjega dne, čeprav sem večkrat hotel razglasiti; to storim zdaj z vsem ostalim vred. Ko sem se poročil, sem odpotoval na deželo k materi. Šel sem, da bi se raztresel, ker mi je bilo neznosno. V našem mestu sem ostavil mnenje, da se mi meša — mnenje, ki še danes ni izkoreninjeno in mi ne dvomno škodi, kar hočem še pojasniti. Nato sem odpotoval v inozemstvo in prebil štiri leta na tujem.

Bil sem na iztoku; na gori Athos sem stoje prisostvoval osem urnim večernicam; bil sem v Egiptu, živel v Švici, bil celo v Islandiji; v Göttingenu sem presedel polno leto dni. Zadnje leto sem se tesno zbližal z ugledno rusko obitelji v Parizu in z dvema ruskima gospodičnoma v Švici. Ko sem šel pred dvema letoma v Frankfurtu mimo neke trgovine s papirjem, sem opazil med fotografijami, ki so bile na prodaj, sličico dekletca, oblečenega v bogat otroški kroj, a jako podobnega Matrjoši. Takoj sem kupil tisto kartico in sem si jo postavil v hotelu na kamin. Tam je tudi ležala kak teden dni, ne da bi se je dotaknil; nobenkrat je nisem pogledal, in ko sem odhajal iz Frankfurta, sem jo pozabil vzeti s seboj.

To omenim baš zato, ker hočem dokazati, kako dovršeno sem obvladal svoje spomine in kako brezčuten sem postal do njih. Otresal sem jih kar trumoma, vse namah, in vsa truma je pokorno izginila, kadarkoli se mi je zahotelo. Misel na prošlost me je vedno dolgočasila in nikoli nisem mogel razpravljati o minulih stvareh, kakor delajo malone vsi ljudje. Kar se tiče Matrjoše, sem celo njeno sličico pozabil na kaminu. Pred nekako letom dni, ko sem se vozil spomladi po Nemčiji, sem v raztresenosti prezrl postajo, na kateri bi moral prestopiti, in sem zašel na drugo progo. Na naslednji postaji so me odložili; bilo je blizu treh popoldne, jasen dan. Kraj je bil majceno nemško mestece. Pokazali so mi gostilnico. Treba je bilo čakati; drugi vlak je vozil šele ob enajstih zvečer. Kar zadovoljen sem bil s prigodo, zakaj mudilo se mi ni nikamor. Gostilnica je bila majhna in zanikarna,

a vsa v zelenju in gruče cvetja so jo obdajale z vseh strani. Dali so mi tesno sobico. Obedoval sem imenitno, in ker sem bil vso noč na poti, sem po kosilu, ob štirih popoldne, prav dobro zaspal.

Sanjal sem sanje, ki se jih nisem prav nič nadejal; nikoli še nisem imel podobnih. V draždanski galeriji je slika Clauda Lorraina, „Acis in Galateja“ jo menda imenuje katalog; jaz sem jo vedno nazival „Zlati venec“, sam ne vedoč zakaj. Videl sem jo že prej, in ko sem bil pred tremi dnevi mimogrede v Draždanih, sem si jo iznova zapomnil. Baš o tej sliki sem sanjal, a ne kakor da je slika, marveč kot o resničnosti. Bil je kotichek grškega Arhipelaga; sinji, prijazni valovi, otoki in skale, cvetoče obrežje, čarobni razgled daljav, zahajajoče, vabeče solnce — z besedami tega ne izraziš. Tu si je mislilo evropsko človeštvo svojo zibel, tu so bili prvi prizori iz bajeslovja, tu njegov zeleni raj... Tukaj so živeli krasni ljudje. V sreči in nedolžnosti so vstajali in legali spat; gaji so se polnili z njih veselimi pesmimi in veliki prebitek nenačetih sil se je izlival v ljubav in v prostodušno radost. Solnce je oblivalo te otoke in to morje s svojimi žarki, radujoč se svojih prekrasnih otrok. Prečudne sanje, vzvišena zablada! Sanje, neverjetnejše od vseh, kar jih je kdaj bilo; sanje, katerim je človeštvo, odkar živi, posvečalo vse svoje sile, za katere je žrtvovalo vse, za katere so križali in morili proroke in brez katerih narodi nočejo živeti, saj niti umreti ne morejo brez njih. Ves ta občutek sem nekako preživel v tistem snu; kaj se mi je prav za prav sanjalo, ne vem, a skale in morje in poševne žarke zahajajočega solnca, vse to sem malone še videl, ko sem se prebudil in odprl oči, ki so mi bile prvič v življenju doslovno zalite s solzami. Čuvstvo še neznane sreče mi je s skelečo silo prešinilo srce. Večer je bil že popoln in skozi okno moje sobice, izmed zelenja cvetlic, ki so stale na njem, se je usipal k meni cel snop jarkih poševnih žarkov zahajajočega solnca ter me oblival s svetlobo. Brž sem spet zatisnil oči, kakor bi si hotel vrniti ubegle sanje; a zdajci se mi je zazdelo, da vidim sredi tiste silne, jarke luči nekakšno obliko, in mahoma se mi je razločno prikazal drobcen rdeč pajkec. Takoj sem se ga spomnil, sedečega na geranijevem listu, ko so lili poševni žarki zahajajočega solnca v mojo sobo kakor nocoj. Kar presunilo me je nekaj; privzdignil sem se in sel na postelji. Vse kakor takrat!...

Uzrl sem pred seboj (o, ne bedé. Da je bil to resničen privid!), uzrl sem Matrjošo, shujšano in z vročičnimi očmi, prav kakor takrat, ko je stala na mojem pragu in dvignila proti meni svojo drobceno peščico, kimaje mi z glavo. Nikoli nisem videl toli

mučne prikazni! Bedni obup nebogljenega desetletnega bitja z neurejeno pametjo, ki mi je grozilo (s čim? Kaj mi je moglo storiti?), obtoževalo pa je gotovo le sebe! Nikoli se mi še ni pripetilo kaj podobnega. Sedel sem do noči, ne da bi se ganil in ne čuteč, kako mineva čas. Ali se mar to imenuje črv vesti ali kesanje? Ne vem in še danes ne bi mogel povedati. Morda mi spomin na dejanje samo niti zdaj še ni zoprn. V tem spominu je nemara še vedno nekaj, kar prija mojim strastem. Neznosen mi je samo ta obraz, baš na pragu, s peščico grozeče dvignjeno proti meni, samo pogled, ki ga je nudila takrat, samo tista minuta, samo tisto kimanje z glavo. Evo, tega ne morem prenašati, zakaj od tistih dob se mi prikazuje malone sleherni dan. Ne prikazuje se mi sama od sebe, nego jaz jo kličem in ne strpim, da je ne bi klical, čeprav ne morem živeti s tem nad seboj. O, da bi jo kedaj zagledal bedé, pa bodi samo v halucinaciji!

Imam tudi druge stare spomine, ki nemara še prekašajo tega. Z neko žensko sem ravnal še slabše, tako da je umrla. V dvoboju sem usmrtil dva, ki sta bila nedolžna pred menoj. Enkrat sem bil smrtno razžaljen, pa se nisem osvetil nasprotniku. Na vesti imam tudi preiščljeno in posrečeno zastrupitev, o kateri ne ve nihče ničesar.

(Ako bo treba, bom poročal o vsem.) Toda zakaj me nobeden iz teh spominov ne navdaja s podobnimi občutki? Kvečjemu budé v meni sovražstvo in še tega je kriv le sedANJI položaj, dočim sem jih prej hladnokrvno pozabljal in odganjal.

Potlej sem se skital malone leto dni in skušal najti kako opravilo. Vem, da bi mogel tudi zdaj odgnati deklico, ako bi hotel. Še vedno sem popolni gospodar svoje volje kakor nekdanj. Ali baš to je tisto, da nikoli nisem hotel storiti tega, da sam nočem in tudi ne bom hotel; to vem že naprej. Tako bo z menoj, vse dokler ne zblaznim. Bil sem zmožen, da sem se v Švici čez dva meseca zaljubil v neko dekle ali bolje, da me je popala strast s tako divjo silo, kakor se je dogajalo le izprva, v nekdanjih dneh. Začutil sem strahovito izkušnjo, da bi storil nov zločin, to je, da bi zakrivil dvoženstvo (ker sem namreč že oženjen), toda bežal sem po nasvetu drugega dekleta, kateremu sem se razodel malone v vsem. Mimo tega me ta novi zločin nikakor ne bi odrešil Matrojoše. In tako sem sklenil natisniti te liste in spraviti tristo izvodov v Rusijo. Ko pride čas, jih pošljem policiji in krajevni gosposki; istočasno jih pošljem uredništvom vseh časopisov s prošnjo, naj jih objavijo, ter velikemu številu ljudi v Petrogradu in vsej Rusiji, ki me poznajo. Vzporedno s tem se pojavijo na tujem v prevodu.

Vem, da me pravno morda niti ne bodo vznemirjali, vsaj znatno ne: obtožujem se sam, nimam pa obtožitelja, ne glede na to, da ni nikakih dokazov ali vsaj sila malo. Vrh tega se je vkoreninilo mnenje, da nisem zdrave pameti; gotovo se bodo moji sorodniki okoristili s tem nazorom in potlačili vsako sodno preganjanje, ki bi mi bilo opasno. To izjavim med drugim zato, ker bi rad dokazal, da je moja razsodnost popolna in da razumem svoj položaj. A meni ostanejo tisti, ki bodo vedeli vse in bodo zrl name, jaz pa nanje. Ali mi bo to v olajšanje — ne vem. Zatečem se k temu kot k poslednjemu sredstvu. Še enkrat: ako bi temeljito poizvedovali pri petrograjski policiji, bi se utegnilo kaj najti. Meščana živita nemara še zdaj v Petrogradu. Hiše se gotovo domislijo: svetlovišnja je bila. Jaz se ne oddaljim nikamor in bom nekaj časa (leto dni ali dve) neprestano bival v Skvorešnikih, na imenu svoje matere. Ako me pozovejo, se javim kamorkoli.

Nikolaj Stavrogin.»

II.

Čitanje je trajalo okoli ure. Tihon je čital počasi in je nemara po dvakrat prečital nekatera mesta. Stavrogin je sedel ves čas molče in nepremično. In čudno: izraz nestrpnosti, raztresenosti in nekakšne blodne sanjarije, ki je bival na njegovem obličju vse tisto jutro, je malone izginil; izpremenil se je v mir in v nekakšno odkritost, ki mu je dajala skoro dostojanstveno lice. Tihon je snel naočnike; naposled je vzdignil oči proti njemu ter nekam oprezno izpregovoril prvi:

«Ali se ne bi dale nekatere stvari v tem dokumentu popraviti?»

«Zakaj? Pisal sem odkritosrčno,» je odgovoril Stavrogin.

«Slog bi nekoliko...»

«Pozabil sem vas opozoriti,» je rekel naglo in rezko, pognavši se z vsem trupom naprej, «da bodo vse vaše besede zaman; svojega namena ne odložim, ne trudite se, da bi me pregovorili. To pojde v javnost.»

«Niste me pozabili opozoriti na to; opozorili ste me prejle, še pred čitanjem.»

«Vse eno,» ga je rezko prekinil Stavrogin. «Še enkrat povem: naj bo moč vaših ugovorov kakršnakoli, svojega namena se ne odrečem. Pomnite, da se s temi besedami, spretnimi ali nespretnimi — mislite si kar hočete — nikakor ne ponujam, da bi mi čim prej začeli ugovarjati in prositi.»

«Ugovarjati vam niti ne bi mogel, zlasti pa ne prositi vas, da bi opustili svoje namere. Ta misel je velika misel; popolneje

se krščanska misel ne more izraziti. Kesanje ne more iti dalje nego do čudovitega dejanja, ki ste ga zasnovali, samo ako...»

«Ako kaj?»

«Ako bi bilo to res kesanje in res krščanska misel.»

«Pisal sem odkritosrčno.»

«Zdi se, da se hočete namenoma predstaviti surovejšega, nego bi želelo vaše srce...» je nadaljeval Tihon čedalje smejeje. Očividno ga je 'dokument' silno prevzel.

«Predstaviti? Ponovim vam, da se nisem 'predstavljal', še manj pa spakoval.»

Tihon je naglo pobesil oči.

«Ta dokument izvira naravnost iz potrebe smrtno ranjenega srca — ali ga prav razumem?» je izpregovoril s trdovratno, neobičajno vneto. «Da, to je kesanje in prirodna težnja kesanja, ki vas je premagala, da ste stopili na veliko pot, na nezaslišano pot. A zdi se, da že naprej nekam sovražite in prezirate vse tiste, ki bodo čitali, kar je tu napisanega, in jih pozivate na boj. Ako vas ni sram priznati zločina, zakaj vas je potlej sram kesanja?»

«Sram me je?»

«Sram vas je in bojite se!»

«Bojim se?»

«Smrtno. Le naj me gledajo, pravite; a vi sami, kako boste gledali nanje? Nekatera mesta v vašem opisu so ojačena s slovom; kakor da se sami naslanjate nad svojo psihologijo in popadate vsako drobtinico, samo da bi osupili čitatelja z brezčutnostjo, ki ni vaša lastnost. Kaj je to drugega nego ošabno izzivanje sodnika po krivcu?»

«Kje vidite izzivanje? Ognil sem se vsakega osebnega premišljevanja.»

Tihon ni rekel ničesar. Bledi lici sta mu kar zardeli.

«Pustiva to,» je ostro odrezal Stavrogin. «Dovolite, da vam zdaj jaz zadam vprašanje. Evo: pet minut je že, kar govoriva o tem (pokazal je z glavo na liste), in vendar ne vidim pri vas nikakega izraza studa ali sramu... Zdi se, da niste izbirčni...»

Tihon ga je prehitel:

«Ničesar vam nočem prikriti: zgrozil sem se pred veliko, jalovo silo, ki je nalašč zagazila v podlost. Kar pa se tiče zločina samega, delajo mnogi isti greh in žive vzlic temu pokojno in v miru s svojo vestjo in celo smatrajo svoja dejanja za neizbežne mladostne prestopke. So tudi starci, ki grešijo takisto in jim je to celo v šalo in veselje. Ves svet je poln teh strahot. Vi pa ste začutili vso globino, kar se zelo redko dogaja v toliki meri.»

«Pa ne da bi me jeli spoštovati zaradi teh listov?» je dejal Stavrogin s krivim nasmeškom.

«Na to vam ne bom odgovarjal naravnost. A večjega in strašnejšega zločina od vašega ravnanja s fistim detetom seveda ni in ga tudi biti ne more.»

«Nikariva ne meriva na vatle. Saj morda ne trpim tako hudo, kakor sem tu opisal, in morda sem se tudi mnogo nalagal na svoj rovaš,» je dodal nenadoma.

Tihon spet ni rekel ničesar.

«In tisto dekle,» je spet začel Tihon, «dekle, s katerim ste se sprli v Švici, kje je v tem trenutku, ako smem vprašati?»

«Tukaj.»

Novo molčanje.

«Lahko da sem se vam zelo nalagal o sebi,» je spet trdovratno ponovil Stavrogin. «Sicer pa, kaj de, da jih izzivam s surovostjo svoje izpovedi, ako ste že vi opazili izziv? Zato me bodo le še bolj sovražili, nič drugega ne. In meni bo vendar tem laglje.»

«To je, zloba v vas izzove zlobo pri drugih in v sovraštvu vam bo laglje, nego če bi sprejeli njihovo pomilovanje.»

«Prav imate. Veste,» se je zasmel zdajci, «nemara mi po tem dokumentu še poreko, da sem jezuit in svetohlinec, ha, ha, ha! Jelite?»

«Odziv bo vsekako tudi tak. Ali mislite kmalu izvršiti svoj namen?»

«Danes, jutri, pojutrišnjem, kaj vem kdaj. Kmalu pa gotovo. Prav imate: baš tako bo, mislim, da objavim vso stvar nenadoma, v trenutku posebne maščevalnosti in sovraštva, kadar jih bom najbolj mrzil.»

«Odgovorite mi na vprašanje, toda odkrito in samo meni,» je izpregovoril Tihon s čisto drugačnim glasom. «Ako bi vam kdo odpustil tole (Tihon je pokazal na liste), in ne morda kdo izmed njih, ki jih spoštujete ali katerih se bojite, nego tujec, človek, ki ga ne boste nikoli poznali — ako bi vam odpustil molče, sam pri sebi, ko bi čital vašo strašno izpoved, ali bi vam bilo ob tej misli laglje ali vse eno?»

«Laglje,» je polglasno odvrnil Stavrogin. «Ako bi mi odpustili vi, bi mi bilo mnogo laglje,» je dodal in pobesil oči.

«Odpuščam vam, da odpustite tudi vi meni,» je rekel Tihon z ganjenim glasom.

«To je zla ponižnost. Veste, vse te meniške formule so kaj nevkusne. Povem vam vso resnico: želim, da bi mi odpustili vi

in z vami vred še drugi in tretji; vsi pa — vsi naj me rajši sovražijo. A tega sovraštva želim le zato, da bi ga prenesel s ponižnostjo ...»

«In vseobčega pomilovanja mar ne bi mogli prenesti z enako ponižnostjo?»

«Lahko da ne. Zakaj ...»

«Čutim, kolikšna je vaša odkritost, in zelo si očitam, da se ne umem približati ljudem. Vedno sem čutil v tem svojo veliko slabost,» je rekel Tihon z iskreno prisrčnostjo, gledaje Stavroginu naravnost v oči. «To pravim le zato, ker me je groza za vas,» je dodal; «pred vami se odpira skoro nepremostljiv prepad.»

«Mislite, da ne vzdržim? Da ne prenesem njihovega sovraštva?» se je zdrznil Stavrogin.

«Ne samo sovraštva.»

«Česa še?»

«Njihovega smeha.»

Stavrogina se je polastila zadrega in njegovo lice je dobilo nemiren izraz.

«Slutil sem to,» je dejal. «Po tem takem se vam zdim zelo smešna prikazen, odkar ste čitali moj 'dokument'. A ne skrbite, naj vam ne bo nerodno; pripravljen sem bil na to.»

«Groza bo vsesplošna in — to se ve — bolj hinavska nego iskrena. Ljudje so bojazljivi le nasproti tistemu, kar naravnost ograža njih osebno korist. O čistih dušah ne govorim: zgrozile se bodo na tihem in obtoževale sebe, toda opazil jih ne bo nihče, ker bodo molčale. Smeh pa bo vseobči.»

«Čudim se, kako slabo in ogabno mislite o ljudeh,» je rekel Stavrogin nekam ogorčeno.

«Verjemite mi, da sem sodil bolj po sebi nego po ljudeh!» je vzkliknil Tihon.

«Res? Ali je mar tudi v vaši duši karkoli takega, da vas veseli v tej moji bedi?»

«Kdo ve, če ne? O, kaj lahko da je!»

«Dovolj. Pokażite vendar, kje sem prav za prav smešen v svojem rokopisu? Sam vem, kje; hočem pa, da mi pokažete vi, s svojim lastnim prstom. Povejte kar moči cinično, povejte z vso odkritostjo, ki ste je zmožni. Ponovim vam pa še enkrat, da ste silen čudak.»

«Še v obliki tega najvišjega kesanja je nekaj smešnega. O, ne bojte se, da ne bi zmagalil!» je vzkliknil malone vzneseno. «Celo ta oblika bo zmagala,» je dejal, kažoč na liste, «samo da iskreno sprejmete zaušnice in pljunke. Konec je bil še vedno tak, da se

je najsrამotnejši križ izpremenil v veliko slavo in veliko silo, ako je bila ponižnost dejanja iskrena. Morda boste potolaženi že za svojih živih dni! ...»

«Tedaj nemara vidite smešnost samo v obliki?» je vztrajal Stavrogin.

«In v bistvu. Grdost vas ubije,» je šepnil Tihon, pobešaje oči.

«Grdost! Kakšna grdost?»

«Zločina. Nekateri zločini so resnično grdi. Zločini, pa naj bodo kakršnikoli, so tem ganljivejši in tem slikovitejši, bi dejal, čim več je v njih krvi in strahote; so pa tudi sramotni in — bi dejal — preko vseh strahot podli, že kar preveč odurni zločini...»

Tihon ni dogovoril.

«To se pravi,» mu je Stavrogin razburjeno planil v besedo, «da vidite mnogo smešnosti v prizoru, ko sem poljubljal roko umazane punice... Razumem vas docela in vem, da prav zato obupujete nad menoj, ker je bilo tako grdo in ogabno, ne, ne baš ogabno, ampak sramotno in smešno, in ker mislite, da tega najbrže ne prenesem.»

Tihon je molčal.

«Razumem, zakaj ste me vprašali o tisti gospodični iz Švice, ali je tu.»

«Vi niste pripravljeni, niste utrjeni,» je boječe šepnil Tihon, pobešaje oči; «odtrgani ste od tal in ne verujete.»

«Čujte, oče Tihon: odpustiti si hočem sam in to je moj glavni smoter, edini smoter, ki ga imam!» je zdajci povedal Stavrogin z mračnim zanosom v očeh. «Vem, da šele tedaj izgine privid. Evo, zato iščem brezmejnega trpljenja, prav zato ga iščem sam. Ne strašite me vendar, drugače poginem v zlobi.»

Ta odkritosrčnost je bila toli nenadejana, da je Tihon vstal.

«Ako verujete, da morete odpustiti samemu sebi in s trpljenjem doseči na zemlji to svoje odpuščenje, ako si z vero določate takšen cilj, tedaj verujete že vse!» je navdušeno vzkliknil Tihon. «Le kako ste mogli reči, da ne verujete v Boga?»

Stavrogin ni odgovoril.

«Bog vam odpusti nejevero, ker spoštujete svetega Duha, čeprav ga ne poznate.»

«Res: ali mi Krist odpusti?» je vprašal Stavrogin s krivim nasmehom in mahoma izpremenjenim glasom, iz katerega je rahlo zvenela ironija.

«Saj je rečeno v knjigi: ,ako pohujšate le enega teh malih' — pomnite? Po Evangeliju ga ni večjega zločina...»

«Vi se kratkomalo zelo bojite skandala in mi nastavljate past, dobri oče Tihon,» je malomarno in zlovoljno zamomljal Stavrogin, pripravlja se, da bi vstal. «Z eno besedo, radi bi, da bi se izpametoval, nemara celo oženil in končal svoje življenje kot član tukajšnjega kluba ter posečal ob vseh praznikih vaš samostan. Nu, cerkvena pokora! Kaj ne? Sicer pa morda kot poznavalec src tudi slutite, da bo neizogibno tako, in vam preostane le še, da me zdaj zaradi spodobnosti lepo obmoledujete, ko vidite, da sam ves koprnim po tem. Ali mar ne?»

Spačeno se je nasmehnil.

«Ne, ne take pokore, drugačno vam pripravljam!» je vneto nadaljeval Tihon, ne da bi se le količkaj zmenil za Stavroginovo opazko in njegov smeh.

«Poznam meniha, ne tu, a tudi ne daleč odtod, puščavnika in samozatajnika, tako polnega visoke krščanske modrosti, da si midva še predstaviti ne moreva. Uslišal bo mojo prošnjo. Povem mu o vas vse. Pojdite k njemu v novince in ostanite pod njegovim vodstvom kakih pet ali sedem let, dokler se vam bo pač videlo, da je potreba. Zaobljubite se in kupite s to veliko žrtvo vse, po čemer koprnite; tudi ono, česar sami ne upate, zakaj zdaj si ne morete niti misliti, kaj vam bo dodeljeno.»

Stavrogin ga je resno poslušal do konca.

«Predlagate mi, da naj postanem menih v tistem samostanu.»

«Ni vam treba biti v samostanu, ni se vam treba preobleči; bodite samo novinec, tajni, ne javni; celo tako bi se dalo napraviti, da bi živeli povsem med svetom...»

«Ostavite to, oče Tihon,» ga je s studom prekinil Stavrogin, dvignivši se s stola. Tudi Tihon je vstal.

«Kaj vam je?» je viknil zdajci in malone prestrašeno uprl oči v Tihona. Ta je stal pred njim z rokami sklenjenimi, kakor bi molil, in bolesten krč, kakor od skrajne groze, mu je trenutno izpreletel obraz.

«Kaj vam je? Kaj vam je?» je ponavljal Stavrogin, planivši k njemu, da bi ga prestregel. Zdelo se mu je, da hoče pasti.

«Vidim... živo vidim,» je vzkliknil Tihon z glasom, ki je segal v dušo, in z izrazom neizmerne gorja, «da niste bili vi, ubogi, izgubljeni mladenič, nikoli tako blizu novega, še hujšega zločina, kakor ste v tem trenutku.»

«Pomirite se!» ga je prosil Stavrogin v resni skrbi zanj. «Nemara še preložim... Prav imate...»

«Ne, ne po objavi, ampak še pred njo, dan, morda samo uro pred velikim korakom se vržete v nov zločin, v katerem boste

videli izhod, in ga izvršite edino zato, da bi se ognili objavljenja teh listov.»

Stavrogin je kar vztrepetal od gneva in malone tudi od strahu.

«Prokleti psiholog!» je zdajci besno pretrgal razgovor in odšel iz celice, ne da bi se ozrl.

Dizma / Literarni epigrami

Nekemu poetu, ko je izdal izbrane pesmi

1.

Kmet, ki ne veš, kako se blagoslov božji pomnoži,
tukaj se uči: z voza na voz se klasje preloži.

2.

Kakor zidar se mi zdiš, ki rad stavil bi hiši nadstropje,
pa opeko za to bi iz — pritličja jemal.

Poetu mnogopiscu

Odkod tolika žetev?
Nič čudnega: izostala je pletev!

Poetu klasicistu

V vseh verzih škrlat in purpur in kri —
in vendar so slabokrvni vsi.

Poetu žonglerju

«Jaz sem oblakov premikač,
jaz sem nebeški pometač!»
Odtod meglenost besedi,
odtod tako velik kup smeti.

Bombast

Muza v napihnjeni krinolini!
Ali jo sram je mršavih linij?

Čakanje

Kje je naš epik, ki že od Prešerna čakamo nanj?
Čaka junaških naših dejanj!

Kritika

«Nikdar ne bode se Kritik za mene zavzel!»
««Ali še nisi nikoli z njim skup v 'Unionski kleti' sedel?»»

Cvetko Golar / Svetnik

(Konec)

II.

Zbudilo ga je grmenje, ki je streslo hišo, da so zapela okna in so zaječale lesene stene. Izpregledal je in vprav takrat je zasijala vsa vas in zableščalo se mu je. Ostra svetloba mu je udarila v oči, da ga je skoraj zaskalelo in je moral zamižati. Ko je zopet odprl oči, je iznova zagrmelo, mogočno donenje je bučalo nad vasjo, kakor da bi dramil ognjeni svetnik žaspne gospodarje. Popolnoma se je prebudil ubogi kajžar in hipoma mu je vstala v srcu prijetna misel, in zadovoljno se je spomnil svojih sosedov: Njegov svetnik je prišel nad vas, da maščuje zamero, ki so mu jo včeraj prizadeli. Zopet je žareč blisk raztrgal temo, potresla se je zemlja in odmevale so gore. Kakor bi se lomile skale in odpirala brezna, tako veličastno bučanje je šlo iz oblakov.

«Bilban, zdajle se pa kar pomeni z mojim svetnikom, ki ga tako poznaš. Reci mu, da nima nič veljave, ali nocoj so drugačne tvoje molitvice. Križáš se in se bojiš za svoje skednje in kozelce.»

Prijetno mu je delo to premišljevanje, in gorko se je zavił v odejo. Niti na misel mu ni prišlo, da bi se tudi njemu lahko užgala streha nad glavo, in da bi njegov svetnik utegnil prezreti njegovo čaščenje. Domislil se je sinočnjega dogodka med njivami, in oddahnil si je, tako dobro mu je del zagovor, s katerim je branil svetnika. Zopet mu je blisk vzel pogled, zapele so šipe, zaškripal je strop.

«Le dajte, naj trepetajo kmetje! Nama pa se ne more nič zgoditi, ali ne, moj svetnik? Naj vidi Omejec, kam sega tvoja moč! Zažgi mu streho in odloži golido!»

Zagledal je svoji hčerki, kakor sta sinoči plesali: Veselih obrazkov s smehom in petjem sta se vrtili pred njim, krilci sta se vili okrog otroških teles, in veter se je delal po hiši. Tudi sebe je slišal, ko je žvižgljal okrog in piskal na pero. In dobro mu je delo, da je tako počastil svetnika.

«Le udarite, oblaki, vsekaj strela! Bilban, da boš pomnil, kdaj si govoril zoper mojega svetnika.»

Velik sijaj je objel vso vas, skozi okno je videl zlate strehe, in cerkveni zvonik z jabolkom in križem se je bliskal pred njim. Vršale so slive in češnje okrog koč, curki so šumeli po slamnati strehi, zamajali so se podboji in duri so se odprle. Zmešalo se mu je in menil je, da je prišel k njemu v goste svetnik. Vzdignil

se je in pogledal in v žarečem odsevu je videl svojo ženo osrebrano in nagi hčerki. Tresli so se in jokali.

«Joj, zdaj vidiš, kako se maščuje tvoj svetnik! Ne boš se norčeval iz njega, vstani, pokleknilo in na golih kolenih prosimo odpuščanja!»

«Nikar, Neža, vsa vas bo zgorela, ali naša hiša ostane, ker je moj patron nad vse, in on noče, da bi bil osramočen tisti, ki vanj zaupa.»

In pokleknilo so in sklenili roke. Ob zori so utihnili oblaki, zarosil je pohleven dež, in lepa mavrica se je spela od jutra proti večeru.

* * *

Tesarji so legli in se odkrili. Košat oreh je šumel nad njimi, in po strehi Bilbanove hiše so se priklanjali golobje.

«No, možje, pa smo končali,» je dejal zadovoljno gospodar. «Nisem mislil, da bomo že gotovi.»

Možje so si odrezali kruha in si natočili kozarce. Dišeča senca je sopla nad njimi, in od bližnjega potoka, ki je skakljal iz gozdne grape, je prihajal lahen veter.

In Bilban je dejal:

«Res se ne ve, kdaj pride nesreča! Greš spat, zagrmi in po tvojem hlevu skače rdeči petelin. Naj bo, mislim, da sem za nekaj let dober.»

«Drugič se te bo ognila strela, saj nisi sam v soseski,» ga je potolažil Lovrenc, ki mu je pomagal pri zidanju. «Še vesel si lahko, hlev je bil star, zdaj imaš pa novega.»

«Da vam rečem, sosedje, v resnici sem zadovoljen. In prijatelji smo, vsi ste mi pomagali, ta z delom, oni s smreko. Ne bom pozabil, kadar obišče nesreča vas, se zanesite name!»

In možje so pili.

«Bilban, enega smo pa le pogrešali,» je omenil sosed Omejec. «Ferjana pa nisem videl pri tebi. Vse sem videl, njega pa ne.»

«Saj ga tudi ni bilo,» je pomislil Bilban. «Pa je tudi vseeno, o saj se bomo še videli.»

«Na, kar poglej ga, saj je blizu,» je pristavil tesar, ki je slonel ob orehu.

Res, mimo je prihajal Ferjan. Rjuho snopja si je navalil na pleča in je težko korakal mimo novega hleva.

«He, odloži pa prisedi!» ga je poklical Bilban. «Je že res, da se nisi posebno izkazal na mojem pogorišču, tudi tisto nedeljo zvečer nisi imel lepih besed zame. Pa le stopi k nam, vesel sem in tudi tebi bo kozarček dobro storil.»

Lovrenc mu je pomagal odložiti breme, in ko si je obrisal pot s čela, je dejal upehani prišlec:

«Je že res, da ti jaz nisem utegnil pomagati, zato pa ti je moj patron. Njemu se imaš zahvaliti, da ti ni zgorela hiša, njemu se imaš zahvaliti, da ti niso zgoreli skednji.»

In Ferjan je izpil kozarček.

«Sta že spet skupaj, ti in tvoj svetnik, zadnjič sta me v resnici raztogotila.»

«Sosed, bodi dober z menoj in z njim, ki stoji na oblakih in ima čez ogenj oblast.»

«Ničesar mu nisem žalega storil, pa me je tako udaril. Pa le pij, mogoče mi drugič zavoljo tebe prizanese.»

In Ferjan je izpil kozarček.

«Le zaupaj vanj, zakaj moja misel je taka, da je dober svetnik čez vse.»

«Ali ti hudo zaupaš?» se je posmejal Bilban in mu je zopet natočil kozarček.

«Pravim, da zaupam, in zato še nikoli nisem pogorel in tudi ne bom, ker je moj patron.»

«Ha-ha,» se je zaničljivo nasmehnil Bilban. «Ha-ha, star si že in tako otročji.»

«Zakaj, te vprašam. Zakaj? Ne morem pogoreti, ne bom pogorel!»

In Ferjan je stresel z glavo in pesti je stisnil. Žitne rese in zlomljeno klasje je padlo z njegovega klobuka.

«Tvoj svetnik ni dosti prida! Jaz sem pogorel in tudi ti še boš!» Kmet je bil trdovraten in se ni dal ugnati bajtarju.

«O, dober svetnik je veliko vreden —»

«I, dober svetnik! Ali tvoj svetnik ni dober!»

«Dober je, dober!»

«Ni, pravim, da ni!»

«Ali zaupaš vanj?»

«Bolj kot v vse druge!»

«Ali je res, Ferjan?»

«Tako je res, kot sem tukaj!»

«No, pa pojdi in zažgi!»

«Kje?»

«Svojo bajto zažgi!»

Nekoliko osupel je bil sprva Ferjan, ker tega ni pričakoval, a takoj je bil zopet miren. Tesarji so se grohotali:

«Ha-ha, zdaj si v zagati! Ne zaupaš svojemu patronu!»

«Zaupam!»

«Pij rajši, izpij,» in Bilban mu je ponudil kozarec. «Saj sem dejal, da tvoj svetnik nima veljave, še ti mu je ne prisodiš.»

«Moj svetnik ima več veljave kakor sto Izidorjusev!»

«Zakaj se pa bojiš? Saj ti bo svetnik pogasil!»

«Kdo se boji?» je planil Ferjan in vrgel prazen kozarec v travo. «Kdo se boji? Moj svetnik me dobro pozna in zato me bo obvaroval časnega in večnega ognja. Ti boš pa gorel, Bilban!»

«Pa pojdi in zažgi!»

Bajtar si je popravil klobuk in je omahnil po poti. Ves se je zgrudil vase in s koščenimi prsti se je grabil po obrazu, kakor bi nekaj težko premišljeval ali se pripravljaj na veliko delo. Včasih je postal, vzdignil je roke, ko pa je zaslišal za seboj grohot pijanih tesarjev, je skočil in se je izgubil za širokim skednjem.

«Dobro si mu jo podkuril, Bilban,» je dejal Omejec, «ne bo se več kregal z nami in ponašal. Saj je bil ošaben na svojega svetnika in govoril je, kot bi imel desno nogo v čevlju, levo pa v kožuho.»

Zasmejali so se možje in so vstali. Mlajši tesar se je v razposajenosti prijel za orehovo vejo in se zagugal po zraku. Ko je visel tako, se je nenadoma spustil in kriknil z zavzetim glasom:

«Gori!»

Skočili so in se zagnali proti skednju, za katerim se je vzdigal gost dim.

«Ferjan je zažgal svojo bajto!»

Bilban je bil med prvimi, ki je prisopel k ognju. Na dveh straneh se je oprijemal plamen strehe, gorelo je v veži, kjer so bila naložena drva, in ob steni. Tam je bila spravljena stelja in velik ogenj je bruhal naravnost proti prepereli, razsušeni strehi. In spredaj je stal Ferjan.

«O, moj svetnik, pokaži svojo moč! Kar imaš vode v svoji sveti golidi, vso izlij na mojo hišico, ki je tudi tvoja. O, moj svetnik!»

«Kaj buliš in vpiješ! Star si kot greh, pa tako nor! Gasit pojdi, zakaj si zažgal?»

«Zato, ker bo pogasil sveti Ferjan!»

Sosedje so videli, da je nevarnost velika za njihove hiše. Mahoma jih je bilo vse črno okoli požara. V škafih in čebrih so vlačili vodo iz potoka in vodnjakov, naslonili so lestve in gasili, z jakci so razdrli streho in mokre rjuhe so pregrinjali na svoje hleve in pode.

«Ali ti ne boš gasil, požigalec,» je zavpil sosod in je sunil Ferjana.

«Zame gasi moj svetnik. Visoko, visoko stoji in zlati curki lijejo iz oblakov.»

«Ali si znorel?»

«Ne, ne, le hudoben je! Daj mu čeber v roke, naj ga nese v ogenj!»

Siloma so ga tirali k pogorišču, vzdignili so ga na lestvico, in star kmet je zamahnil s palico nad njim.

«Gasi, sam si zažgal!»

«Buti ga!»

«Moj svetnik, poglej, kaj delajo z menoj, ki sem te častil in molil. Ne daj, da bi se zgledovali nejeverniki nad nama, zažgi jim hiše, naj gore, ker te nočejo poznati.»

Takrat ga je zadel na glavo rob okovanega škafo, ki ga je držala nad njim huda kmetica, in bajtar Ferjan je omahnil z lestvice med goreče hlode.

«Pomagaj, moj svetnik!»

Zaslišal je jok poleg sebe in zagledal je svojo ženo, ki se je sklanjala nad njim.

«Pusti ga, sam je to hotel!»

«Katica, pomagaj očetu, Marjanica, oblij z vodo očeta po obrazu!»

Še se je kadilo pogorišče in sam svoj požigalec je ležal v senci košate češnje. Od bolečin je drhtel, zatisnil je oči in tedaj je zagledal visoko v srebrnih oblakih svojega patrona. Smehljal se mu je, rdeče bandero je držal v levici, in z desnico je gasil njegovo hišo.

«Pogasi tudi moje rane in bolečine, o moj svetnik!»

Karlo Kocjančič / Pogledi

Nad mano zvezdnato nebo.

Zdi se mi, da gledam v mesečni noči zasanjano jezero, ko se je sprožil med ločjem hripavi krik divje gosi.

Zajčki-žarki plaho bežijo preko nenadoma vznemirjene gladine:

Orion, Mali in Veliki voz, Kasiopeja, pramegle, solca in pre-mičnice, Mali in Veliki pes, Arkturus, kometi potepuhi na tri sto bilijonov kilometrskih cestah sveta, prstan in roki vesoljnosti — Rimska cesta, zvezda Severnica, meteori...

Zdi se mi tudi, da gledam v lijak proti zemlji obrnjene orjaške trombe, skozi katero bučijo mistični zvoki v duše iz onostranosti.

Gledam in premišlujem.

Tone Seliškar / *Umazana povest*

(Odlomek iz nedovršenega romana)

Vsi so že bili siti in napojeni in utrujeni od te krstne pojedine: babica in mati Cila, oče Klemen in njegov sosed Frece, boter Florentini in botra, ki je bila Frecetova žena. Tedaj pa je pričel siliti Florentini na veselico. — Osem je. Tak pojdimo! — Alo! Kar napravimo se, mu je pomagala botra in priganjala.

In nova nada, nov up po veselih urah je zavrnil v vseh. Vstajali so, iskali obleko, prekucavali stole in se zadirali drug na drugega. Ko se je Cila zaletela v sobo, da bi se oblekla, je planil Klemen za njo.

— Ti greš tudi?

— Kaj si pa mislil? ga je vprašala osuplo.

Pogledal je na dete, ki je žalostno stokalo.

— Ali bo samo?

— Seveda! Misliš, da bo ušlo?

Prijel jo je za roko in jo prosil:

— Ostani pri njem! Bolno je —. Ne hodi! Tudi zate ni dobro.

Cila se je togotno zacmerila in šla v kuhinjo. Tam pa vsi vanjo, kako in kaj, in kaj ji je.

— Še na veselico me ne pusti, je vpila med ihtenjem. In vse ženske so pričele obdelovati Klemen, ki je prišel iz sobe.

— Pusti jo! Ne bodi tak! Saj ni bolno.

— Je! Poslušajte, kako joka!

Iz sobe so silili tenki stoki ubogega. Tako mili, tako majhni, da so jih komaj slišala pijana srca.

— To ni nič! je dognal rudar Frece. Z nami bi šel rad — zato joka.

K Cili je pristopila Franca in ji zašepetala:

— Daj mu vina! Takoj bo zaspal.

Cila je natočila v lonček vina, ga pogrela, osladila in ga nesla punčki. In ni Klemen videl, ki je stal med ženskami. Punčka je pila toplo vino in pokašljevala. Toda ni utihnila. Srdito jo je potisnila v koc in zbežala v kuhinjo.

— No, kaj bo? so jo vsi spraševali.

— Kaj bi bilo? je jezno godrnjal Florentini. S seboj jo vze mimo!

— A..., so se vsi zadivili temu predlogu in so takoj sklenili:

— Da, s seboj, seveda! Klemen, ti bodi tiho!

Franca in Cila sta se zrinili v sobo in sta kmalu prišli nazaj z malo, ki je utihnila v naročju. Klemen je prosil, prosil vse — pa ni nič pomagalo. Šli so. Štefka, Frecetova hčerka, se je obesila na Florentinijevo roko, ki se je oklepala njenih nedrij. Franca ga je lovila za drugo roko in so se tako prepevajoč zazibali po stopnicah. Frece je stisnil babico k sebi, ki se je težko naslonila nanj in tiho cmakala s svojim tolstim jezikom:

— Počakaj no, saj še ni tema!

Klemen in Cila sta šla zadnja. Držala je otroka, nad katerega se je sklanjal oče, ki je bil ta hip nesrečen in žalosten.

Veter jih je objel na cesti. Iz višav je dirjal, se podil po dolini in obmolnil daleč zunaj v predmestju. Pred Proletarskim domom, ki je bil razsvetljen z lampami, pa je stalo polno ljudi in vedno novi so prihajali iz kolonij.

Notranjost doma je bila kakor izpremenjena v ogromen panj. Velike obločnice so žarele na stropu in obsipavale s svetlobo mize in obraze okoli njih. Na prostornem odru je igrala rudarska godba in številni godci so bruhali velikanski hrušč, ki se je bolj in bolj vsesaval v možgane te rajajoče množice.

Naši so našli v kotu prazno mizo. Posedli so okoli nje in se vdali omamljivemu čaru luči, petja in muzike.

Zgodnja je bila še ura. Zato je bilo petje še ubrano in ljudje so sedeli še ravno. Mnogo jih je bilo tukaj. Rudarji z rdečimi nageljčki v gumbnicah so hodili od mize do mize in si segali v roke. Njih obrazi so bili čisti od smeha in veselja. Ženske so sedele na stolih in so si popravljale obleko. V svoji primitivni koketnosti so bile sila naivne in so hotele biti elegantne. A to se jim ni posrečilo, četudi so bile nekatere oblečene v svilo. Smešile so se. One pa, ki so ostale trde v svojih gibih, ki niso bile prisiljene, so bile vendarle lepše in čednejše.

Hodile so sem in tja v parih, govorile in se nasmihavale mladim delavcem. Klemen je stal pri vratih in poslušal rudarja Milana, ki je sovražil tako življenje in se je s svojim razmišljanjem povzpел visoko nad svoje sodruge.

— Veselica, mu je pravil, ta prelest luči in barv, in morje veselih glasov, je višek zadovoljstva teh mladih trpinov, ki trpe, pa še ne vedo, kaj je trpljenje. Ki vedo — pa nočejo vedeti, samo da se oblačijo in posnemajo v vsem one, ki jim služijo.

Toda Klemen je bil pijan. Slišal je vsako besedo, a ni je mogel doumeti. Gledal je k svoji Cili, ki jo je tako ljubil in se je smehljaj.

Tedaj je zahrumela godba in glas velikega bobna je kakor neumorni bajaco skakljal med množico, spremljan od smejočega

se spremstva pihál. Pomaknili so mize ob stene in pričeli plesati. Ljudstvo je utihnilo in se zagledalo v plesalce, ki so drseli v kolo barjih okoli njih. In ti kolobarji so čudovito vplivali na možgane gledalcev. Vsa notranjost človeških lobanj se je usmerila v smer poti plesalcev. Misli so postale ovalne, noge so se sukale kakor magnetna igla in vsa telesa so bila vržena iz stabilnosti. Iskala so opore, grabila po sosedih in naenkrat je bila vsa dvorana izpremenjena v mešanico človeških teles in barv. Muzika pa se je drla nad njimi in jih podila...

Ko so prenehali, se je umirila množica in zasopla. Debele ženske so si brisale pot in so se držale za prsa, mladenke so si popravljale lase in obleko in se trudne naslanjale na svoje plesalce. Vsi pa so zopet nestrpno in kar stojé pri svojih stolih pričakovali, da se vržejo še enkrat v vrtozlavi kaos.

Čim bolj pa jim je lezlo vino v kri, tem bolj je bil ples strastnejši in nemarnejši. Postajal je neugnan, divji, ostuden, pohoten. Telo se je stiskalo k telesu, roke so se krčile od spolnega kopnenja in parov je bilo vedno manj. Porazgubili so se po hodnikih in temnih kotih...

Po polnoči.

V kotu dvorane so sedeli naši. Močno so že bili pijani in so peli. Cila se je zibala s spečim otrokom v svojem naročju. Roka ji je že otrpnila in svitek belih cunj ji je le še malo visel na rokah. Franca in babica sta bili rdeči v obraz in sta se drli čez vse. Frece je kadil cigaro in je le poredkoma zarenčal v petje. Štefka in Florentini sta plesala. Toda kmalu je Štefka prišla sama nazaj. Tanka bluza se ji je lepila na hrbtu in lasje so bili razpleteni. Vedno bleda lica so gorela v vročini in vzdolbine pod očmi so bile zalite s potom.

— Ušel mi je, je vikala opotekajoč se ob mizi, samo z drugimi pleše, baraba.

In je res Florentini, ta rudarski prvak in voditelj, neumorno plesal. Dekleta so silila vanj in lahko mu je bilo izbirati med najlepšimi.

— Se bo že naveličal, je menila Franca. Pa je tudi njo jezilo.

— Mlada kri, jo je podražil Frece, njen mož; kaj boš plesala ti, starina?

Franca je bila huda. Vino ji je vedno razburkalo kri in postala je mlajša. V takih trenutkih se ji je vedno zahotelo po neugnarnosti njenih mladih let.

Nič ni odgovorila. Jezno se je obrnila v stran in se zagledala v plesoče. V tem hipu se je babica nenadoma vzdignila, prišla

Freceta pod pazduho in ga zavlekla v krog. In obilno ženščè je poskakovalo uprto na pijanega moža takó smešno, da se je Franca zasmejala. In v nji se je v istem hipu vzbudila zavist. Vzdignila se je, pograbila Klemena in ga potegnila za seboj.

— Bolje pa še znam, ko ta debela lajdra, je zahropla in zaplesala sta. Tudi Štefka je nekam izginila. Pri mizi je ostala samo Cila z detetom.

Ta sramota okoli nje jo je davila. V njej je kipelo in najrajša bi zagnala otroka na tla ter ga pohodila, samo da bi mogla plesati. Zasovražila je to dihačoče meso in sikala venomer:

— Pankrt hudičev, pankrt...

Potem pa so se prizibali vsi nazaj. Samo Florentinija ni bilo. In Klemen je začel siliti domov. Toda pijan je bil revež in pregovorili so ga. Sedel je zraven Cile in mu je bilo hudo. Dasi so bile njegove misli nejasne, je vendarle videl skozi nje vso propalost teh ljudi in se je čudil, kako je zašel med nje.

Pozno čez polnoč je že bilo. Tedaj je prišel odnekod Florentini in je pripeljal s seboj Piškurja, ki je popival po drugih gostilnah. Piškur je bil zelo mlad človek in zabuhlega obraza. Bil je zloben in zabit. Stanoval je pri Klemenu zaradi Cile — še več pa zaradi tega, ker ni veliko plačeval in je bil Klemen dober človek, ki je po bratovsko delil z njim hrano in stanovanje. Tudi on je bil pijan in je sedel k Cili.

Florentini je sedel med Štefko in Franco in ju dražil. Babica je spala na stolu. Frece je imel glavo na trebuhu in je smrčal.

Cila je naenkrat postala živahna. Piškur ji je pravil nekaj umazanega, jo suval s kolenom v bedra in se režal. Muzika je igrala polko. Piškur je silil v Cilo:

— Pojdi plesat! Ne bodi tako mrtva! Klemen — saj mi jo posodiš — ne?

Klemen se je pijano smehljal in kimal z glavo.

— Ko pa imam tole tukaj, je nejevoljno dejala Cila.

— Klemenu ga daj! Zakaj ne? E, seveda! — Prijel je otroka in ga položil Klemenu v naročje. Ta ga je skrbno stisnil k sebi. Dete je gledalo. Luč mu je jemala vid in močno so se solzila majhna očka.

Cila je planila v ples pohlepno, kakor da bi ušla iz kletke. Toda pijana je bila tako močno, da jo je Piškur komaj obdržal v rokah. Bila je majhna in debela. V tanki obleki ji je mahadrlo ohlapno meso. Piškur jo je prižemal k sebi in jo nagovarjal:

— Nocoj je dec pijan —?

Cila je soplala:

— Ja, nocoj je pijan... nocoj, nocoj...

Vrtel jo je do omotice in jo butal v trebuh. Vriskal je in cepetal z nogami po tleh. Toda to vrtenje jo je tako omotilo, da se je komaj opotekla k mizi in pala na stol. Vsi so se ji smejali.

Dete pa je začelo jokati v Klemenovih rokah. Lačno je bilo, ubogo. Klemen je vzdramil Cilo ter ji dal otroka.

— Podoji ga, je jecljal, lačno je, lačno.

Cila si je odpela bluzo s pijanimi rokami, si obrisala potni dojk in naslonila dete k sebi. A nič več se ni mogla vzdržati. Glava ji je kinknila na mizo in otrok bi ji zdrsnil na tla, da ga ni Klemen prijel. Tesno ga je zavil v pled, se zamajal in zamolklo izpregovoril.

— Jaz grem. Cila, pojdi!

In ker so že bili vsi trudni in zaspani, so se vzdignili; z veliko težavo so zbudili babico in Freceta in stopili na mraz. Nemi, pijani in onemogli so omahovali po cesti. Cila in Piškur sta šla zadaj. Vlekel jo je za seboj, objemajoč jo okoli pasu. Ona pa je sanjala v pijanosti:

— Nocoj — seveda nocoj... ah, nocoj je en lep večer...

Daleč pred njimi je šel Klemen. Tesno je tiščal otroka k sebi in mu dihal v obraz. In je šel pred njimi ne kakor Klemen, kakor sen, kakor dobri duh, dobri duh.

Komaj pa je minula zima, je že bilo vroče v tem kraju. In od tiste veselice pa do pomladi je Klemen slutil. Samo slutil, slutil dan za dnem — in je bil tako mehak in dober, da je še slutnjo zanikaval, do tistega dne, ko mu je dinamit raznesel razum...

Preden je tistega dne šel na delo, je obstal pri vratih in še enkrat zaklical v sobo:

— Zdaj grem, Cila!

Cila se je topila v prijetnosti dremavice in hladnega jutra in ni odgovorila ničesar.

Klemen je stopil na prag, pogledal po razmetani postelji in bridko ga je prijelo za srce. Natančno je videl, kako je šinil preko njegovega obraza kratek pogled izpod njenih napol odprtih trepalnic. In ničesar drugega. In nanagloma je spoznal, da so njene oči neprijetne in vodene. In kalne!

— Zdaj grem, Cila!

Obrnila se je na drugo stran in je zamrmrala:

— Saj nisem gluha.

Klemen je šel. Ko je lezel po temnih stopnicah, je premišljal venomer:

— Moja žena ima vodene oči. In kalne... Moja žena ima vodene oči. In kalne...

In tako vso pot do kamenoloma.

Polovica hriba je bila že obglodana. Ob robih so štrlele korenine na vse strani, kakor pretrgane žile razmesarjenega trupla. Temnosiva, zveržena stena z obraščenim vrhom je bila podobna ogromnemu obrazu brez oči. In vse tam okoli je bilo temnosivo od prahu, ki se je vzdigoval, kadar se je rušilo skalovje. Enoličnost delavskih bajt, ki so stale v okolici, je še poostrevala žalost te prašne pokrajine, iz katere so molela polomljena drevesa, kakor ostudni kreteni.

Na nebo, ki je še edino bilo naravne barve, se je obesilo solnce. Skozi umazane srajce delavcev, ki so rili s krampi po laporju, je pritisnil pot. In mokri so bili po obrazu, po rokah, po vsem telesu. Ni še bilo poldne, ko so si slekli srajce in jih ovili. Na oznojene hrbte se je lepil prah, tako da so bili tudi delavci sivi kakor pokrajina, ki jih je dušila. Bilo je kakor v plavžu: Solnce je bilo razbeljeno železo in je izpreminjalo delavce v razbeljeno maso, ki se je pokoravala samo še mehaničnim gibom svojih mišic in še edini misli, ki jo zmorejo takrat možgani: za vsakdanji kruh.

Klemen je bil minér.

To jutro nikakor ni mogel vstati. Cila je ležala poleg njega, na drugi postelji sta spala otroka — punčka je bila umrla — na tretji v kuhinji je spal Piškur.

Gledal jo je dolgo časa. Potem jo je tiho poklical. Toda ni hotela slišati. Narahlo jo je potresel, zakaj gorel je od poželenja po njeni ljubezni. Prisiljeno se je nasmehnila Cila in se delala sila zaspano. Pretegnila se je parkrat in zazehala.

— Čaja mi skuhaj, Klemen! Bi rada še malo poležala.

Klemen je šel in ji skuhal čaja. Ko je popila čaj, se je vlegel zopet k njej. Za roke jo je prijemal in nerodni jezik je iskal ljubeznivih besedi. Cila se ga je navidez sramežljivo branila in se je skušala smejati.

Tedaj sta se otroka glasno zasmejala v blazino in nista mogla nehati. Klemen je pogledal na ono posteljo in ji dejal:

— Otroka sta se zbudila.

— No, vidiš, zakaj pa ne daš miru, mu je odgovorila ona.

Vstal je in se počasi oblekel. Ko je odšel, je šla Cila v sami srajci v kuhinjo in naložila drv na ogenj. Nato je sedla na Piškurjevo posteljo, privzdignila odejo in ga poščegetala po podplatih.

Klemen je premišljeval na poti tisto o vodenih očeh. In o kalnih.

(Konec prih.)

Aug. Pirjevec / Maks Pleteršnik

Rodil se je v Pišecah blizu Brežic, obiskoval gimnazijo v Celju¹ ter odšel po maturi na dunajsko univerzo poslušat klasično filologijo in slovansko jezikoslovje pri Miklošiču. Iz njegovih dijaških let nam je malo znanega in tudi ni zaslediti, da bi se bil kakorkoli pokazal v javnosti. Vesten življenjepisec bo kvečjemu zabeležil Miklošičevo zahvalo: «... gratias igitur agimus quam maximas ... discipulis M. Pleteršnik et ..., qui nobiscum ad plagulas corrigendas operam impenderunt».²

Po dovršenih študijah je bil nastavljen z odlokom od 12. oktobra 1863. leta kot izprašan suplent na gimnaziji v Mariboru in jeseni 1864. leta na gimnaziji v Celju kot naslednik Ferd. Ramorju, ki je poučeval razen verstva tudi slovenščino in prevzel koncem šolskega leta 1863./1864. župnijo v Pišecah. 12. julija 1865. leta je bil Pleteršnik imenovan na gimnazijo v Kranj, a že septembra istega leta je dobil novo ustanovljeno mesto za slovenščino na gimnaziji v Gorici, odkoder je bil premeščen z odlokom od 24. junija 1867. na gimnazijo v Trst. 11. julija 1871. leta pa je bil premeščen na lastno prošnjo na gimnazijo v Ljubljano, na kateri je ostal do svoje upokojitve koncem avgusta 1900. leta.³ Zadnja leta je preživel v Ljubljani in umrl 13. septembra 1923. leta na rojstnem domu v Pišecah, kamor je običajno zahajal na počitnice.

Javnosti se je pokazal Pleteršnik prvič leta 1865. z razpravo «Die Vergleiche im Homer und in den serbischen Volksliedern»,⁴ katero je objavil pozneje nekoliko predelano tudi v slovenskem jeziku.⁵ Izhajajoč iz Miklošičeve trditve, da bodo le natančna raziskavanja dala vpogled v splošni zakon o postanku in razvoju nacionalnih epov,⁶ primerja Pleteršnik pripodobe Homerjevih epov in srbskih junaških narodnih

¹ V programih celjske gimnazije najdemo Pleteršnika 1854./56. l. in quinta na četrtem, 1856./57. in sexta na tretjem, 1857./58. in septima na četrtem mestu. Program za l. 1859./60. menda ni izšel. Učitelji slovenščine so mu bili v višjih razredih Ivan Šolar, Ivan Grašič in Jos. Ulaga.

² Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, 1862—1865, str. III.

³ Po srednješolskih programih.

⁴ Program celjske gimnazije, 1865, str. 3—10.

⁵ Zora, II, 1873, št. 20, 21, str. 312—316 in 325—330.

⁶ *Verhandlungen der 18. Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner und Orientalisten in Wien vom 25. bis 28. Sept. 1858.*, str. 3. Miklošič je zborovanju predsedoval in razpravljaval v otvoritvenem govoru o razmerju med klasično in moderno filologijo ter njuni skupni nalogi, rešiti vprašanje o postanku nacionalnih epov.

pesmi, ugotavlja predvsem, da v srbskih narodnih pesmih skoraj ni »obširnejših« priredb, »ki podoba po posameznih črtah obširneje razvijajo«, kakor najdemo to pri Homerju, da so Homerjeve pripodobe manj stereotipne in enolične, in primerja potem pripodobe pri Homerju in v srbskih narodnih pesmih glede vsebine.

Istočasno je objavil »Slovo o polku Igoreve« v slovenskem prevodu z uvodom in pripombami.⁷

Že prva spisa nam kažeta Pleteršnikovo zanimanje za klasični antični in za slovanski svet in tudi naslednjim spisom je zajemal snov iz slovanske zgodovine ali iz antične kulture. Najprej so sledili sestavki o slovanskem svetu. Za Geršakovo »Čitalnico« je opisal prihod Slovencev in njihovo zgodovino do zmage krščanstva: »Najstarša doba slovanske zgodovine«⁸ in je nadaljeval ta spis par let pozneje: »Slovenci pod Karlom Velikim in nasledniki iz njegove rodovine.«⁹ Ob stoletnici rojstva ruskega basnopisca Krylova je opisal njegovo življenje in delovanje: »Ivan Andrejevič Krylov« ter dodal prevod dveh basni »Parnasa« in »Modriša«.¹⁰ Za prvi del »Slovanstva«, katerega je izdala »Slovenska Matica« 1874. l., je napisal Pleteršnik sestavka »Slovenci« in »Hrvati in Srbi« in je narisal oba narodopisna zemljevida slovenske in hrvaško-srbske ter bolgarske zemlje.¹¹ S »Slovanstvom« je hotela »Slovenska Matica« dati svojim članom popolno sliko vseh slovanskih narodov, a izšel je le prvi del, ki vsebuje razen omenjenih Pleteršnikovih spisov še Majcigerjev uvod in Raičev opis Bolgarov. Pleteršnikova naloga ni bila baš lahka, saj mu je bilo le malo gradiva na razpolago in le malo spisov, ki bi mu lahko služili pri sestavljanju celotne slike našega dela na vseh poljih kulturnega in gospodarskega življenja od prvega pojava Slovencev v zgodovini do sredine 19. stoletja.¹² V tej celoti je bil to pač prvi

⁷ Program celjske gimnazije 1865. l., str. 11.—18. Ponatis v Janežičevem »Cvetju iz domačih in tujih logov«, 19.: Slovo o polku Igorjevč. Iz staroruskega poslovenil in razložil... V Celovcu 1866, 24 str.

⁸ Čitalnica, III. zv., 1866, str. 209—218.

⁹ Slovenski Narod, 1871, št. 75—82. Spis je izšel anonimno. Iz opazke v »Slovanstvu« na str. 169. sklepam, da je Pleteršnikov.

¹⁰ Slovenski Glasnik, 1868, list 5, str. 186—190.

¹¹ Slovanstvo, I. (in edini) del. V Ljubljani (1874). Slovenci, str. 149—198. Hrvati in Srbi, str. 199—311.

¹² Spis o Slovencih ima sledeča poglavja: Uvod (o skupnem in provincijalnih imenih), bivališča, število, jezik, vera, politične razmere, fizične in duševne razmere, narodno gospodarstvo (pridelki, trgovstvo, pospeševala narodnega gospodarstva).

poskus, podati obračun naše preteklosti, in lahko rečemo, da je Pleteršnik svojo nalogo častno rešil. Pripomogel je k temu njegov zdravi realizem, ki ga je obvaroval pred vsako nepremišljeno sodbo, pred vsakim vzhičenim rodoljubarstvom, ki se v podobnih spisih kaj rado pojavlja; opisal je, kar je bilo dano in znano, in tako podal najbolj točno sliko, a razumnemu čitatelju tudi pokazal, kje in kako je treba nadaljevati.

Na podlagi pisem in listin, shranjenih v arhivu ljubljanske gimnazije, je napisal Pleteršnik dva doneska k naši literarni in kulturni zgodovini: «Vodnik, učitelj ljubljanske gimnazije»¹³ podaja zgodovino Vodnikovega službovanja od leta 1798. do njegove smrti. V drugem donesku: «Slovenščina na ljubljanskem liceju»¹⁴ je podal zgodovino ustanovitve stolice za slovenski jezik od Ravnikarjeve prošnje iz leta 1815. do Metelkovega imenovanja za učitelja slovenščine leta 1817. in ukinitve modroslovske šole leta 1850.

Druga vrsta Pleteršnikovih spisov je plod njegovega zanimanja za klasično filologijo. V poljudni obliki je podajal slike iz antičnega življenja. Časovno stoji na prvem mestu «Odgoja pri starih Grkih»,¹⁵ kjer opisuje vzgojo, katere so bili deležni mladi Grki od rojstva do dopolnjenega 18. leta, podajajoč istočasno opis grških običajev ob rojstvu in razvoj grškega šolstva do sofizma. Sledile so «Slike iz starogrškega življenja»,¹⁶ ki obravnavajo ženitvene obrede, gostije, olimpijske igre in pogrebne svečanosti. Opisal je «Gledališče v starih Atenah»¹⁷ ob Dijonizijevih praznikih in podal v «Antigoni»¹⁸ uvodoma sliko klasičnega gledališča Periklejeve dobe ter vsebino in analizo Sofoklejeve drame. Rimsko vzgojo in šolstvo je opisal v spisu «Odgoja pri Rimljanih»¹⁹. Sledil je opis suženjstva pri Grkih: «Sužnost pri starih Grkih»²⁰ in končno je podal poljuden opis Periklejevega političnega in kulturnega dela «Periklej»²¹ s posebnim poudarkom njegovega

darstva), politična zgodovina, zgodovina slovenske literature in zgodovina umetnosti.

¹³ Program ljubljanske gimnazije, 1875, str. 25—33.

¹⁴ Program ljubljanske gimnazije, 1887, str. 3—5.

¹⁵ Zora, I, 1872, št. 1—3, 5.

¹⁶ Zora, I, 1872, št. 13, 14, 22, 24.

¹⁷ Letopis Matice Slovenske, 1872/73, II, 13—18.

¹⁸ Slovenski Narod, 1875, št. 271—272.

¹⁹ Vestnik. Znanstvena priloga Zori, III, 1875, št. 1—3, str. 10, 28, 42.

²⁰ Slovenski Narod, 1877, št. 208—210.

²¹ Zvon, III, 1877, list 20—24.

demokratizma. Zaključil je spise iz antičnega življenja menda s prvo in doslej edino slovensko historično povestjo, kateri je za jeta snov iz klasičnega Rima: «Prvi dnevi drugega triumvirata».²² V okvirju zgodovinskih dogodkov ob pričetku drugega triumvirata se odigra tragična usoda mladega, komaj poročenega Manija, njegove žene Atilije in starega Cicerona, ki so glavni predstavniki in boritelji republikanstva. Avtorjeve simpatije so na strani republikancev, ki so vseskozi moralično vzvišene osebe. Njihovi sovražniki pa so večinoma moralične propalice, predvsem pa mati mladega Manija in njen ljubimec, Atilijin oče, ki se okoristita zmagovitega Oktavijanovega prihoda v Rim, da kujeta naravnost peklenške načrte zoper one, ki so jima na poti. Tako so vezani politični boji z osebnimi intrigami. V povesti najdemo mnogo interesantnih slik iz rimskega življenja: poročni običaji, pogrebne svečanosti, vrvenje rimskega ljudstva ob važnih političnih dogodkih, živo so opisane proskripcije in še marsikatero posameznosti pričajo, da je vse to napisal dober poznavalec antične kulture. S kritičnim merilom seveda ne bomo sodili tega dela, pomanjkanje umetniške ustvarjajoče sile ni mogla dati delu one monumentalnosti, ki je potrebna zgodovinski povesti ali zgodovinskemu romanu, na drugi strani pa niso nositelji dejanja take individualnosti, ki bi mogle eksistirati in zanimati izven zgodovinskega dejanja.

Izmed Pleteršnikovih prevodov smo že omenili «Slovo o polku Igorjev» in dve basni I. A. Krylova, zabeležiti imamo še njegove prevode Bret Hartejevih povesti: «Kalifornske povesti»,²³ «Desno oko poveljnikovo»²⁴ in «Gospoda Thompsona izgubljeni sin»²⁵ ter enodejanko «Ali plavaj ali utoni!», ki je izšla v «Talijs»²⁶. — Pleteršnik je bil več let tudi odbornik «Dramatičnega društva».

Kakor smo videli, začenja Pleteršnikovo literarno delovanje v šestdesetih letih in nosi tudi znak one dobe. Presojati ga ne smemo s stališča strogega znanstva, v njegovih spisih ne smemo iskati bogve koliko novih znanstvenih razkritij; slovensko znanstvo, če smemo ta izraz rabiti, se je koncentriralo v oni dobi, a

²² Zvon, VI, 1880, list 1—11.

²³ Slovenska knjižnica. Izdaje Jurčič. II. zv. V Ljubljani 1876, 139 str.

²⁴ Slovenski Narod, 1877, št. 214—216.

²⁵ Slovenski Narod, 1877, št. 221—223.

²⁶ Leo di Castenuovo. Ali plavaj ali utoni! Slovenska Talija, zv. 48 (d). V Ljubljani 1880, 42. str.

tudi že poprej in še dolgo pozneje, izven Slovenije. Doma se je znanstvo populariziralo, v dobrem zmislu te besede, a pojavilo se je istočasno tudi «rodoljubno znanstvo», ki je bilo od prave popularizacije znanstva ravno tako oddaljeno, kakor od pravega znanstva. Ne bom sodil, ali je bila tedaj pri nas doma sploh potreba po pravem znanstvu, pribiti mi je le faktične razmere — Kopitar in Miklošič sta bila le na Dunaju možna — in iz teh razmer moramo soditi Pleteršnikove spise, ki so predvsem slovenskega izobraženca informirali, zbujaali njegov interes za slovenstvo, mu razkazovali bogastvo antike in tako pomagali ustvarjati ono duševno ozračje, v katerem lahko edino uspeva pravo znanstvo. Pleteršnikovo delo se je ravnalo po naših potrebah.

(Dalje prihodnjič.)

M. Dolenc / Slovensko ljudstvo na Dolenjskem pred dvemi, tremi stoletji

(Konec)

O risane preproste gospodarske in socialne prilike so se vzdržavale, ne da bi jih mogli bistveno izpremeniti vsi veliki dogodki, ki so se v širnem svetu odigrali, kakor n. pr. tridesetletna vojna. Zahtevale niso bogve kako močnega regulatorja pravnih razmer, organa za sodno poslovanje. Vinogradniki in kmetje so opravljali vse potrebno najraje sami med seboj po starih šegah in navadah. Patrijarhalnost je bila glavni znak pravosodja.

Zbirali so se ob določenih dneh, n. pr. tu na dan sv. Gregorja, tam sv. Lovrenca, drugod na nedeljo po sv. Mihaelu itd., pod lipo, v cerkvi ali na kakšnem drugem v naprej določenem kraju. Posvetovali so se najprej o skupnih zadevah, potem pa razsojali spore. Vedno so delali na to, da se stranke mirno poravnajo. Nalagali so jim, naj se pobotajo zlepa, in sicer že na zboru samem ali pa v določenem času, sicer bo kazen. Posebno uporne pravdarske butice so tupatam zaprli v keho, da se tam čimprej poravnajo, in če jih ne izpusté. —

Če je kdo hotel od nasprotnika kaj zahtevati, ga je moral najprej «obiskati», t. j. ustno mu napovedati, kaj zahteva. Če ga je nasprotnik zavrnil, je šel dotičnik h gosposki, založil tožnino, a

gosposka je poslala stranki »pečat«, kar je nadomestovalo vabilo, in stranka je morala priti na sodni zbor, če ne, je bila kaznovana ali pa celó obsojena, ne da bi bila zaslišana. Včasih so se dale stranke zastopati po kakšni vplivni osebi ali prijatelju; to so bili »besedniki« na gorskih pravnah. Nekaj časa pa je uradoval v Kostanjevici zastopnik po poklicu »pravdač« (*Beistandsherr*), ki pa po gorskih členih ne bi smel nastopati pri gorskih pravnah. Sodbe so se sklepale tajno po predlogu enega izmed prisednikov, ki je bil pač najbolj večš poznavatelj pravnih šeg in običajev, razglasovali pa so jih zelo slovesno, stojé.

Ljudski sodniki so poslovali enako patrijarhalno, če je šlo za civilne ali za kriminalne zadeve. Pri civilnih so odredili, če se stvar ni dala poravnati zlepa, rok za plačilo ali storitev, kakor so pač mislili, da najbolj odgovarja položaju. Pri kazenskih zadevah je prišlo do raznih glob na korist gorskega ali zemljiškega gospoda, izrekale pa so se še druge kazni. Za način kaznovanja je posebno značilno, da se je morala dotična kaznovana oseba sama pred nasprotnikom ponižati ali pa celó pred vsem ljudstvom osramotiti. Obsojeni je moral prositi za odpuščanje pred »poštenimi možmi« ali pa takoj v »krogu sodnikov«, včasih klečé in »za božjo voljo«. Večkrat so mu naložili, da mora svoje klevete in psovke preklicati in jih »nase obrniti«. V zelo težkih primerih so obsodili toženca, da se mora sam »po gobcu počiti«. Ta zadnja kazen je bila tudi sicer drugod poznana, n. pr. v srednjem veku v nekih friziških mestih, med južnimi Slovani pa najbrže ni bila drugod nikjer uvedena.

Druge kazni so bile še batinanje, pa zelo redko in samó za najmalopridnejše osebe, dalje sramotna izpostavitve s trlico, zapor v graščinskem turnu in slednjič — zapad vinograda. Med sramotne posledice obsodbe se mora šteti izrek, da obsojenec ne sme biti več za prisednika ali pa, da se sploh ne sme več pokazati na sodnem zboru.

Pripomniti moramo, da se je uporabljala kazen trlice samo za ženske. Trlica in zapor sta bila samo v kostanjeviškem in pleterskem pravosodju kazensko sredstvo, v novomeškem pa ne; to pač zato ne, ker nemški viteški red tam ni imel pripravnih lokalov za izvrševanje takšnih kazni.

Od zločinov, ki so prihajali na sodbo pred naše sodnike, so bili najpogostejši žaljenja časti. Njih register je raznovrsten. Od navadnega nepremišljenega psovanja gre preko predbacivanja laži in drugih malih nepoštenih dejanj do lažnive drzne obdolžitve

zaradi tatvine, krive prisege, sodomije, stupracije ali čarovništva. Prav posebna osramotitev in žalitev obenem je bila opuljenje brade. Celo razbojništvo in umor sta bila predmet klevete. Tožniki so lahko opat, vitezi, duhovniki, mejaši in sogorniki, pa tudi vse sodišče in celó vsa soseska. Toženci pa so samo sogorniki ali mejaši, med slednjimi včasih seveda tudi kakšen boljši gospod ali duhovnik.

Druga najbolj zastopana vrsta deliktov so tatvine in tepeži, seveda le taki, kjer ni nastala posebno velika škoda. Sicer bi jih kakor *causae maiores* ljudski sodniki ne smeli soditi, temveč prepustiti bi jih morali deželskim sodiščem, da jih tam kaznujejo. V tistih časih deželska sodišča niso bila državna sodišča, ampak pritiklina vlasti gotovih vlastelinov. V krajih, za katere so bili pisani naši zapisniki, čitamo o dveh primerih tatvine, ki je bila kaznovana s smrtjo na vešalih; na Otočcih in na Mehovem so obesili tatu iz navade.

Značilno je, da je moral tisti, ki je nekoga zasačil pri poljski tatvini, vzeti tatu kakšen predmet, n. pr. klobuk ali orodje in ga nesti za dokaz — gorniku.

Da je bilo spolno občevanje izven zakona mnogokrat predmet kazenskih sodbâ, smo že prej omenili. Dodali bi še eno vrsto kaznivih dejanj, ki je bila takisto mnogokrat predmet tožbâ pred ljudskimi sodniki, namreč skrivno prestavljanje mejnikov. Tu se pač jasno kaže pohlep po tuji zemlji, ki odgovarja že poudarjani karakteristiki našega kmeta, da je bil lačen zemlje.

Iz pravnega postopanja, osobito dokazovanja s pričami, se vseskozi odraža velik in svet strah — pred prisego.

Mnogokatero izreke naših kmetiških sodišč pa smemo smatrati za medle odsevke pravnega prepričanja o skupni (kolektivni) odgovornosti za provzročeno škodo, ki se nahaja n. pr. še v Dušanovem zakoniku v izrazitejših oblikah, v slovenskem pravu naših sodišč pa le še kot odgovornost gospodarja za svoje ljudi pod hišnim krovom.

Vse pravde so se morale razpravljati po stari šegi in navadi v slovenskem jeziku. Sicer je že pred zadnjo »staro pravdo« izdal Ferdinand I. dne 8. avgusta 1555. reskript in ukazal, da se pri nobenem sodišču notranje Avstrije ne sme v nikakšnem drugem jeziku pravdati kakor v nemškem. Ali, kakor mnogi drugi reskripti tistih časov, je ostal tudi ta za naše sodne zборе brezdvomno le na papirju.

V zapisnikih najdemo dokaze, da nekateri opatje niso bili večji slovenščine, čitamo pa tudi n. pr., da se je neki pl. Siegersdorf

trudil dognati, kaj pomeni beseda «Lipe», katero mu je kmet za-
brusil v obraz. Menda se ne motimo, če trdimo, da je bilo število
vlastelinov, ki niso znali slovenski, precejšnje, in da je tudi ta
moment dokaj pripomogel, da se je preprosto ljudstvo tako
krepko strnilo v enoto, ki se je konservativno držala svojih starih
šeg in običajev na polju pravosodja.

Zapisniki so bili nemški, le dve, tri prisege so zapisnikarji spre-
jeli vanje v slovenskem jeziku. Imamo pa v zapisnikih mnogo
izrazov, ki so naravnost iz slovenščine preneseni, pač ker jih niso
mogli ali pa znali prevesti. Tu pa tam je tudi žalitev navedena v
slovenskem jeziku (n. pr. sračjek, para, nemarni gerdan i. sl.).
Naj navedemo še nekaj slovenskih izrazov, katere niso mogli
prenemčiti: mejaši, dvorski, krilo, kosir, peča, pogača, kolica,
bisaga, postat, vijača. Osebito na besedo «postat» opozarjamo,
ker se rabi v resnici neštetokrat v zapisnikih kakor izvestna koli-
čina površine vinograda in ker se ta beseda nahaja že v staro-
slovenskih spomenikih, pa tudi še v srbskih dokumentih cara
Dušana iz 14. stoletja.

* * *

Podali smo v najglavnejših potezah sintezo kulturnih in social-
nih prilik, kakor se nam prikazujejo iz okroglo deset tisoč zapisov
pravd, ki so se vršile nekako prvi dve stoletji po zadnji po-
nesrečeni «stari pravdi» na ljudskih sodiščih vinorodne Dolenjske
v dolini Krke. Vodila nas je vseskozi resnost in stvarnost prav-
nega zgodovinarja. To poudarjamo, da ne bo zamere, češ, da smo
to ali ono plat ljudskega življenja preobširno obdelali, eno ali
drugo sestavno panogo ljudskega življenja orisali premračno ali
celó očrnili. Črpali smo predvsem iz zapisnikov o p r a v d a h in
menda ni treba šele podčrtavati, da se na pravih ni razpravljalo
o najsvetlejših momentih ljudskega življenja, ampak iz velike
večine o takšnih, ki jih je bila razpalila pravdarska strast ali pod-
žgala človeška hudobija v zmislu starega reka: *homo homini lupus*.
In vendar mislimo, da so baš taki dokumenti za ovedbo čiste res-
nice kulturnih in socialnih prilik ljudstva še najzanesljivejši viri,
— vsaj za tiste dobe, ko še ni bilo takega prometa in duševnega
pokreta kakor dandanes. Tu ni nikakšnega prikrivanja ali olep-
šavanja, niti ne more biti govora o osebno zabarvanih dojmi-
h. Baš upotitev, potek in iztek pravd kaže ljudsko dušo v vsej njeni
razgaljenosti in to prav v tisti meri za udeležene pravdne stranke
same, kakor tudi za njihove ljudske sodnike. Zato se nam zde
takšni stari zapisniki o pravih na ljudskih sodiščih prav posebne

znanstvene važnosti za proučavanje kulturnih in socijalnih razmer prošlih dob. Prav gotovo so pa zanesljivejši viri, kakor pa popisi sodobnih pisateljev, ki so gledali ves pisani svet skozi prizmo svoje osebne duševnosti, kakor n. pr. naš plemič Valvasor.

K sreči vemo še za več takih zapisnikov o vinogorskih pravadah, le žal, da danes domačim raziskovalcem niso pri roki. V Losensteinleithen-u na Zgornjem Avstrijskem n. pr. hrani arhiv kneza Auersperga celo vrsto folijantov o gorskih pravadah, ki so se vršile pod gorsko palico kočevskega kneza; tako mi je poročal rajnki Anton Kaspret, eden izmed najboljših poznavateljev slovenske pravne zgodovine, ki pa je žal le premalo svojih razkritij objavil. Dalje navaja Arnold Luschin-Ebengreuth v svojem propagandnem spisu zoper razdelitev Štajerske, da se nahajajo zapisniki o vinogorskih pravadah pod gorsko palico grofa Auersperga v grajskem arhivu na Turjaku. Brez dvoma bi našli po naših gradovih še mnogo zapisnikov o vinogorskih pravadah ali tudi še marsikak slovenski prevod gorskih bukev.¹ (Od sedmih doslej znanih slovenskih prevodov gorskih bukev je našel rajnki Anton Kaspret enega na gradu Soteska na stranišču.)

Morebiti bodo te črtice, ki jih prinašamo namenoma v listu, pisanem za širše kroge slovenskih razumnikov, dale pobude temu ali onemu, da preišče staro šaro knjig, ki se praše ali trohné na podstrešju ali kjerkoli, in s tem otmè pozabnosti doslej prezirane dokaze za našo kulturno, socijalno, pa tudi pravno zgodovino.

Razen gorskih pravad pa pridejo v poštev seveda tudi še drugi sodni spisi. V ljubljanskem muzeju stoji cela vrsta folijantov, ki vsebujejo sodne protokole blejskega deželskega sodišča. Lotili se jih bomo, da podamo drugi pot sintezo kulturnih in socijalnih odnošajev slovenskega ljudstva prošlih stoletij iz divnega blejskega kota.

Šele, ko bodo do dobra predelani in obdelani prilično vsi rešeni sodni dokumenti iz raznih kotov in pokrajin naše domovine ter iz raznih razdobij, smemo računati s tem, da bomo spoznali pravo sliko kulturne in socijalne zgodovine celokupnega slovenskega naroda.

¹ Nekaj tednov za tem, ko sem napisal tole razpravo, sem našel na gradu Klevevžu pri Šmarjeti pet folijantov z zapisniki o vinogorskih pravadah iz 17. in 18. stoletja. Nahajajo se zdaj v ljubljanskem muzeju. Pis.

KNJIŽEVNA POROČILA

Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. I. V Ljubljani. Učiteljska tiskarna. 1923. 400 str.

Ta obsežna in tudi v tipografskem pogledu vzorna knjiga je za slovenstvo naravnost dokument in simbol. Dokument sistematičnega napora na kulturnem polju, ki se ne ustavi ob doseženih uspehih, da bi jih ponavljal in užival, ampak jih rabi samo kot dobrodošlo stopnjo za korak naprej in kvišku: uspehi podžigajo podjetnost in dajejo jamstvo, da bodo tudi nove, dotlej nenavadne, težje naloge premagane. V svojem bistvu je ta napor pri nas že stoletja star; konkretno obliko, ki je ustvarila te razprave, pa je dobil v dobi vojnih grozot in mučnega pričakovanja v letih 1916. in 1917. Iz kroga, ki je takrat ustvaril *«Časo»* pis za slovenski jezik, književnost in zgodovino — osamljeno slavistično publikacijo v svetovni vojni! — in ki se je pozneje ožje sklenil na ljubljanski univerzi, je izšla misel, da treba pripravljati delo za najvišji narodov organ, ki za univerzo krona kulturno prizadevanje kakega naroda in je v kulturnih prašanjih njegov najvišji forum: za akademijo. Inicijatorjev pri tem naporu ni ovirala niti zavest, da so njih gmotna sredstva skromna, niti skepsa in slabo prikrita animoznost, s katero je njih idealno stremljenje pozdravil del naše publicistične javnosti (gl. Ljubljanski Zvon, 1921, 638 do 640). Zavedali so se, da tiči vsa skrivnost uspeha v pogumnem, dobro premišljenem začetku in v sistematični usmerjenosti vsega dela. Morečo negotovost, da bodo morali podjetje, ki stane silne denarje, začeti brez krepkejši državne podpore, jim je pregnala uvidevnost pokrajinske uprave, idealna požrtvovalnost nekaterih rodoljubnih zasebnikov in podjetna dalekovidnost tiskarne. *«Razpravam»* priloženo *«Izvestje»* o prvih dveh letih poročja podrobno o vsem notranjem poslovanju društva in njegovih uspehih.

«Razprave» pa so obenem tudi razveseljiv simbol, kako živa je pri nas zavest, da se moramo kot narod uveljavljati tudi na kulturnem polju, da samo vegetativno življenje ni dovolj, ampak da se moramo uveljavljati tudi v duševnih strokah, prinašati vanje svojo besedo in svoj odgovor, ne pa se zadovoljevati s pohlevno vlogo skromnih osebenjkov v kulturni družbi. Znanstveno delo s tako zavestjo in takim obsegom ne ostane nikdar omejeno na ozki krog znanstvenikov strokovnjakov, ampak na široko oplodi vso duševnost kakega naroda. Posebno pri kulturno mladih narodih, ki so v začetku svojega intenzivnega znanstvenega dela nujno navezani na to, da obdelajo svojo lastno njivo, za katero se drugi niso brigali. Eden prvih znanstvenih problemov je za take narode popolnoma naravno problem spoznavanja samega sebe, lastne preteklosti in lastnega bivanja. Z delom na tem polju se znanstveniki tudi najlepše legitimirajo za vstop v mednarodni znanstveni krog, ki od njih baš takšnega dela v prvi vrsti pričakuje. Intenzivnost znanstvene metode in široka perspektiva pravega znanstvenika poživilja znanstveno delo samo in je ono skrivnostno gibalno, ki razgiblje čitateljevo notranjost, dasi se čitatelj sam za gole *«rezultate»* mogoče toliko niti ne zanima. Tako tudi znanstvenikovo delo opravlja ono funkcijo v narodnem življenju, ki je v največji meri lastna umetnost: človeško notranjost razgiblje in razniha in ustvarja na ta način potencirano zavest življenja, osvobodi življenjske sile, da se lahko razmahnejo, osvobodi tako človeka samega. To je bijološka funkcija znanosti v življenju vsakterega naroda, ki je enakovredna dragoceni obogatitvi duševnega zaklada s spoznanjem vsake nove resnice. Ta harmonija med narodom in znanostjo je mogoča v največji meri

še le tedaj, če se znanost obrača k narodu v njegovem jeziku, ker samo takrat lahko skladno zazvenijo sorodne strune. Tako je lastna znanost važen postulat in življenjski pogoj za vsak narod. Ali je narod velik ali majhen, ne prihaja tukaj v poštev. Noben narod ne more na polju znanosti opraviti vsega, toda vsak, ki hoče med drugimi kaj veljati, mora gledati, da opravi kolikor se dá mnogo. Delo, ki ga je na tem polju opravil, bo brez vsakega ugovora ob vsakem tehtanju narodov lahko položil v skodelico zraven svojega števila. Kakor v svetovni politiki, velja tudi tukaj, da je problem vsakega malega naroda v tem, da postane večji; znanstveno delo pa je vseskozi neoporečen in splošno priznan sestaven del veličine vsakega naroda, bodisi velik ali majhen!

Kdor razmišlja take misli, je moral z veseljem pozdraviti ustanovitev »Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani« in z veseljem vzame v roke vsako delo, ki je živa in zgovorna priča njegovega dela in njegovih uspehov. V bogatem gradivu, ki ga prinaša prvi zvezek »Razprav«, bo vsakdo nekaj našel, saj je pri nas vedno bilo in bo med izobraženci mnogo ljudi, ki se zanimajo za naš jezik in probleme, ki tičijo v njem, za našo zgodovinsko in literarno preteklost, za probleme, ki tičijo v splošnem jezikoslovju ali ki jih nudi filozofija. Pomenljiv je članek I. Prijatelja, ki obravnava predzgodovino ustanovitve »Slovenske Matice«. Naša Matica je bila ustanovljena kot društvo, ki bi se lotevalo založniških podjetij, za katera bi naše privatno, takrat še precej nerazvito založništvo ne bilo dovolj močno: vršila bi naj v skromnih mejah funkcije nekake naše akademije. Sledeča desetletja pa so Matico prehitela, danes imamo par založnikov, ki so Matico že daleč prehiteli, danes imamo drugo društvo, ki vrši uspešno one naloge, za katere je bila svoje dni Matica ustanovljena. In — kar je glavno! — danes imamo drugačne kulturne potrebe in vse drugačna kulturna sredstva, ko v oni dobi, ko se je Matica snovala. Primera med kulturno politiko tedanje dobe, kakor odseva iz izčrpnega Prijateljevega članka, in med današnjo je nenavadno poučna. Poučen pa je predvsem pogled na naš razvoj in napredek, ki je postavil na laž vse boječje kvaražugonstvo takratnih skeptičnih črnogledcev. *Historia vitae magistra!*

Poleg »Razprav«, ki jim bogate vsebine v kratkem referatu ni mogoče izčrpati, je kot publikacija »Znanstvenega društva« izšla v založbi Kleinmayr & Bamberg še V e b r o v a »Analitična psihologija I.« in v založbi Učiteljske tiskarne istega pisatelja »Etika«. Isti založnik je z znano podjetnostjo sprejel v svojo založbo tudi R a m o v š e v o »Historično slovnico slovenskega jezika«, ki je preračunana na sedem knjig, izmed katerih se prva že pridno tiska. Tudi ta fundamentalna publikacija bo izšla pod naslovom »Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani«.

Tako je nezlomljivi idealizem v zvezi z žilavo iznajdljivostjo in požrtvovalno pomočjo slovenske javnosti v težkih razmerah premagal vse težkoče, ki so se stavile podjetju nasproti in v razmeroma kratki dobi rodil lepe in razveseljive uspehe. Društvo žaluje nad izgubo dveh svojih najboljših članov, M. P l e t e r š n i k a in Fr. K o s a, jamstvo za plodni nadaljnji razvoj pa mu je številni mladi znanstveni naraščaj, rastoče zanimanje, s katerim slovenska javnost delovanje društva zasleduje in gmotno podpira ter obljubljena stalna državna podpora. Tako bo društvo lahko sistematično začelo izvrševati oni lepi znanstveni program, ki ga je razvilo v svojem »Izvestju«. Kot prva nova publikacija pridejo sedaj na vrsto Kopitarjeva pisma baronu Cojzu, ki jih je za izdajo priredil Ivan Prijatelj.

Publikacije «Znanstvenega društva» so eden najlepših darov, s katerimi se je naši javnosti oddolžila naša alma mater Labacensis. Iz njih se bo razvila bodoča ljubljanska akademija.

J. A. G.

Dr. France Veber: Etika. (Konec.)

Svojo fundamentalno tezo pa utemeljuje Veber v zmislu predmetne teorije takole:

Običajna definicija vrednote ali lepote, namreč, da je katerikoli pojav vreden ali nevreden (lep ali grd) le tedaj in le v toliko, kadar in v kolikor ga vrednotimo, odnosno estetično uživamo, ne zadene baš najglavnejšega jedra vrednote, oziroma lepote. Ako bi bila ta definicija v resnici v polni meri veljavna, tedaj bi vselej tedaj, ko pripisujemo kakemu pojavu vrednoto, oziroma lepoto, morali obenem misliti kakor na pojav sam, tako tudi na svoje vrednočenje, oziroma estetično uživanje dotičnega pojava, kar pa nikakor ne velja. Ako bi ta definicija veljala, tedaj bi n. pr. naše prepričanje, da je oseba X plemenita, moralo biti naravnost istovetno samo z našim prepričanjem: spričo osebe X doživljam nje spoštovanje. S tako interpretacijo je pa naravnost na glavo postavljen pravi zmisel one moje etične sodbe. Ako bi bila torej psihološka definicija vrednote v polnem obsegu veljavna, bi bile načelno možne samo konstatacije fakta, da v danem primeru n. pr. nekoga spoštujemo, vnaprej bi pa bilo izključeno prepričanje, da je oseba, ki jo spoštujemo, plemenita. Iz teh razlogov je treba opustiti zgolj psihološko definicijo etične vrednosti in smatrati tudi to vrednost, kakor vsako drugo, in kakor lepoto, za samosvojo predmetno kvaliteto, ki nastopa kot obligatoričen lasten objekt etičnega vrednočenja (spoštovanja), ki se pa sama zopet ne sme zamenjavati z vrednočenjem samim. Kakor imenujemo n. pr. gledanje barve že radi njene kazalne funkcije «predstavljanje» barve, prav tako bi lahko imenovali tudi etično čuvstvovanje zopet le «predstavljanje», ki se pa razlikuje od predstavljanja v navadnem zmislu besede le po tem, da nam ne kaže barve, temveč etično vrednost dotičnega pojava. Kakor dojemam s predstavo barve «barvo» kot objektivno lastnost zunanjih predmetov, dojemam s čuvstvom spoštovanja «plemenitost» kot objektivno lastnost kake osebe. Očividno je torej, da avtorjeva etika stoji in pade s predmetno teorijo.

Na podlagi kakega razmotrivanja pride avtor sploh do dojma predmeta in preko njega do predmetne teorije?

Ako konstatiramo, tako argumentira avtor, n. pr. da je peč v sobi gorka, moramo doživeti najprej predstavo peči in njene temperature, vendar pa peč, o kateri trdim, da je gorka, ni in ne more biti identična z mojo predstavo peči, ker bi v nasprotnem primeru mogel trditi, da je moja predstava peči topla, kar je pa očividno nezmisel. Tedaj moram nujno razločevati med predstavami, ki so psihičnega, in njihovimi predmeti, ki so nepsihičnega značaja, in kot taki popolnoma neodvisni od odgovarjajočih predstav.

Ta temeljna misel predmetne teorije vsebuje pa tudi že njeno temeljno napako.

Ko vidim v svoji sobi peč, ne doživljam predstave peči, temveč peč z vsemi njenimi tako zvanimi fizičnimi lastnostmi. To je faktum, ki ga vsa predmetna teorija ne spravi s sveta. Apeliram na iskrenost vseh predmetnih teoretikov z vprašanjem: ali doživljajo, ko vidijo pred seboj kak predmet, n. pr. peč, v resnici v svoji duševnosti še neko tako zvano predstavo, ki ni pred njimi, ki ni razsežna, ne gorka in ne taka in taka. Jaz za svojo osebo moram izjaviti, da ne najdem pri najboljši volji v momentu, ko vidim peč pred seboj, v svoji duševnosti absolutno ničesar, kar bi bilo, četudi samo približno, podobno

kaki predstavi peči. Zavedam se sicer v momentu videnja peči, da sem jaz, ki doživljam peč, zavedam se tudi, da jo doživljam z gledanjem (videnjem), ne doživljam pa poleg gorke peči pred seboj, ki jo vidim in tipljem, nobene predstave kake peči. Ugovor, da je baš gledanje (videnje) peči istovetno s predstavo peči, ne drži, ker je izraz »peč videti« isto kakor izraz: »peč doživljati«. Videti, slišati, tipati, vohati, okušati itd. pomeni le različne načine doživljanja. Noben normalen človek ne misli, ko pravi, da vidi n. pr. drevo, da ima predstavo drevesa, ki je naperjena na neki predmet, »drevo«. Človek kratko malo ne doživlja, ko vidi drevo, predstave drevesa, temveč drevo, in sicer toliko in toliko metrov visoko, zeleno, s sadjem obloženo drevo v vsej njegovi razsežnosti in fizičnosti. Šele potem spekulativnega razmišljanja je prišel človek filozof do sicer nikoli iskrenega dvoma v resničnost neposrednjega doživetja. Na morebiten ugovor, da vselej, kadar doživljam, tudi »nekaj« doživljam, kar ni to doživljanje samo, da je ta »nekaj« torej vendarle nekaj »predmet« doživljanja, ali konkretno govorjeno: da morem le o peči n. pr. reči, da je gorka, ne pa o svojem doživljanju peči, odgovarjam, da o videnju zaradi tega ne morem reči, da je gorko, ker ne doživljam gorkega videnja, ampak le gorko peč.

Iz neizpodbitnega dejstva, da doživljam vselej in pod vsakim pogojem realnost in ne nečesa, kar se šele na realnost nekako nanasa, je po moji logiki dopusten edinole sklep, da predmetov, ki jih nihče ne doživlja, ali drugače rečeno, da predmetov izven vsakega faktičnega (ne samo možnega) doživetja sploh ni. Pri tem je irelevantno, ali doživljam predmete na tako zvani pristen ali nepristen način. Vsak predmet je izčrpan v njegovem doživetju. Kakor eksistira okrogel kvadrat le kot ideja, ker je le idejno doživljiv, tako eksistira gorka peč kot čuten (viden, tipen itd.) predmet, in sicer le v toliko, v kolikor ga faktično vidim in tipam. Videnje, tipno čutenje itd. pa ni predstavljanje, marveč neposredno čutno doživljanje dotičnega predmeta. Dejstvo, da doživljam čutna doživetja pozneje lahko tudi v obliki predstav (v zmislu Vebrove psihologije nepristnih predstav), ni še noben dokaz za to, da so tudi čutna doživetja le doživetja nekakih »pristnih« predstav, ki so nekako naperjene na neke objektivne, to se pravi izven vsakega doživetja eksistentne predmete.

Iz vsega tega pa sledi, da je tudi slika, ki jo vidim, le takrat in v toliko lepa, kadar in v kolikor jo kot lepo doživljam, in da je kak pojav le takrat in v toliko etično vreden, kadar in v kolikor ga kot etično vrednega doživljam. Proti temu ne govori prav nič dejstvo, da mislim, ako izrečem kako estetično ali etično sodbo o kakem pojavu, na pojav sam in ne na svoja čustva spričo tega pojava, ker je doživetje lepega pojava nekaj povsem drugega nego doživetje zavesti estetičnega sočuvstvovanja spričo čutnega doživetja tega pojava. V prvem primeru doživim lep pojav, v drugem pa zavest estetičnega čuvstvovanja spričo njega. Obe doživetji sta pa doživetji, ki se izčrpavata sama v sebi.

Dr. Alfred Šerko.

Ivan Albreht: Ranjena gruda. Splošna knjižnica št. 1. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna.

Ivan Albreht: Andrej Ternouc, reliefna karikatura iz minulosti. Splošna knjižnica št. 10. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna.

V »Ranjeni grudi« je hotel plodoviti pisatelj zapeti hvalnico domači zemlji, pokazati je hotel sožitje zemljana z rodno grudo, ki ju je medsebojno trpljenje tako tesno navezalo drug na drugega. Bila naj bi to povest prav po zahtevi tako zvane »domačnostne umetnosti«, ki išče snovi za umetnine v pokrajinar-

stvu in je nasprotna vsakemu »evropejziranju« umetnosti. Pri nas ima te vrste teženje zelo plodovita tla in iz najnovejšega časa lahko zabeležimo predvsem dva taka vzgleda, namreč Tavčarjevo »Cvetje v jeseni« in Levstikovo »Gadje gnezdo«. »Ranjena gruda« omenjenih dveh del nikakor ne doseže, dasi ima tudi svoje vrline, ki jih posebno očituje prvi del (do XII. poglavja). Iz družinske zgodbe, ki se mirno razvija, raste podoba Alenke, ki je nekaka junakinja celega dejanja. V njeno detinstvo peva slovenska pokrajina, ki jo je pisatelj prav lepo orisal. V zloženem tempu povesti te tu in tam ustavi drobna sličica, ki pa vpliva zelo učinkovito, n. pr. sestanek Anžeta in Alenke v gozdu: kaka preprostost prizorčka in vendar diha iz te enovitosti čudovita tišina umetnine.

Škoda, da je drugi del povesti tako medel in površen. Imam vtis, kot da se je pisatelju mudilo, da zaključi, sicer bi mogel imenovati to delce za posrečeno in organsko zaokroženo, kar pa ni in je prizor, ko reši Alenka svojo čast, občutno bled, ko bi baš to poglavje zahtevalo največ oblikovalčeve pažnje.

Kakor se na nekaterih straneh vidi, da je pisatelj tehtal stavke in besede, tako te spet drugod osuplja avtorjeva površnost v jezikovnem oziru, n. pr. »Kaj pa vendar tebe spet enkrat privede k nam?« (str. 61.), ali »... se je po dolgem času spet enkrat prestrašila...« (str. 64.) in podobno.

Zelo sem se pa zavzel nad Andrejem Ternoucem, ki bi bilo bolje, da ga ni Albreht nikoli napisal, ali pa da je ostal v listku dnevnika, kjer je svoj čas izhajal. Motil bi se, če misliš, da je Ternouca rodila distanca, kot jo očitava n. pr. Anatole France, ki zna visoko duhovitost oviti v čar izbrane slogovitosti. O obeh teh lastnostih pa gotovo ni dosti duha ne sluha v tej »reliefni karikaturi«, ki je koncem koncev tudi brez vsake osti. Da je morda literarna satira? Na Pregelja gotovo ne, na koga drugega še manj. Torej res ne vem, kako bi opravičil postanek te »napete« storije, ki se bo ob njej kratkočasil kvečjemu kak dogodljajev željni čitatelj.

Miran Jarc.

Janko Samec: Življenje. Pesmi. Splošna knjižnica, zv. 16. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna. V Ljubljani 1924. Str. 110.

Pokolenje, ki se je javljalo s svojimi pesniškimi proizvodi v slovenskem slovstvu zadnjih petnajst let, je v Samcu prešlo v izrazito epigonstvo. S tega vidika je zbirka »Življenje« prav zanimiv in proučevanja vreden spomenik, ki vsebuje vse vrline in hibe tega pesniškega rodu, seveda kolikor toliko ublažene pod vplivom individualne duševnosti, ki pa vendarle ni toliko samo svoja, da se ne bi sprostila iz oznake epigonstva. Obraz te duševnosti bi bil prilično ta: iz literarne boleznosti porojeno otožje je vzbudilo v čustveno raznihanejšem človeku tudi premišljevanje »kaj je življenje« — v obliki, ki so jo uporabljali že premnogi pred njim — in odkod in čemu trpljenje. Toda pesnik se ni ustavil pri tem vprašanju, ki se mu je oddolžil le z lepo upesnjenimi čustvi, temveč se je na lahkih krilih hrepenenja predal vetrovom, kot so jih naravnali in usmerili tudi že premnogi drugi krmarji duha. Ob lirizmu erotičnih doživetij je zrastle v afirmacijo zemljanstva in dal izraza tem razgledom v pestri množici slik iz prirode, ki jim pripeva močan čut domovinstva. V »psalme na višini« in »izpovedi« pa vendarle ne morem dobesedno verjeti, ker jim manjka pač prepričevalnosti resničnega doživetja.

Svoje mnenje o šibki individualnosti tudi najbolje okrepim s ponazoritvijo ideologije, ki diha iz »življenja«. Ker je namreč beseda oblika duha, je že navidez malo pomembna raba nekih izrazov, stikov, prisposodob velike važnosti za ugotovitev duhovne stopnje umetnikov.

Za Samca n. pr. so nad vse značilni sledeči izrazi: življenje — dehtenje — trpljenje — hrepenenje, skrivnosti polna roža, hip — utrip, trepetanje, dih, jutranji, belih soh postave — molčijo smreke vse sanjave, marmorne fontane, skrivnostna pesem v mesečini, zvezd — cest, melodije itd. To vse spominja na Grudna, Gradnika, Zupančiča, ponekod tako močno, da se kar začudiš nezverjetni reminiscenci na Gradnikove «Padajoče zvezde» v «Troje ženskih pesmi» (št. 2. in 3.). V nekaterih ciklih («V beli noči», «Ob Adriji») se je pesnik precej vživel v klasicizem ter pri tem tu pa tam skoro preveč oživel Ketteja. Vendar pa ima Samec poleg vseh teh sorodnosti tudi docela svojo pesem, ki je kaj pada dokaj zastrta. V «Mornarski» n. pr. je skušal napisati himno slovenskega mornarja, ki je s svojim listai-pejevskim refrenom «ohé... ohé...» zelo učinkovita. Tudi je mnogo slik iz narave zelo posrečenih in vrednih, da pridejo kdaj v antologijo naše lirike (n. pr. «Cvetna nedelja»). Ob «V poletju» pa sem nehote za primerjavo prečital Régnierov «Samostan» v Debeljakovem prevodu.

V zbirki prevladujejo cikli, ki so nekaka verzificirana povest pesnikove Odisejade. — V splošnem ima pa zbirka vse lastnosti, ki jo bodo priljubile mehke in lahke lirike željnemu občinstvu.

Miran Jarc.

B. Mašić: Bojne priče. Zagreb, 1923. Hrvatski štamparski zavod, d. d.

Znani pisatelj Branko Mašić, avtor satirične povesti «Deda Joksim», o katerem se je svoječasnó že govorilo v tem listu, je zbral nekaj črtic iz četaškega življenja po Makedoniji in iz balkanske vojne.

Okusno opremljena knjiga, ki ji je naslovni list in vinjete izvrstno narisal Joza Kljaković, ima dva dela.

Prvi del nam v stisnjenih črticah kaže romantične slike junaškega in mučeniškega četovanja. Drugi del nam opisuje kumanovsko bitko in težke duševne boje nekega rezervnega častnika.

Branko Mašić vnovič dokazuje, da je srbska knjiga mogoča tudi brez tiste neokusne turške in nemške navlake. Knjiga se prav prijetno bere. Ivan Zorec.

KRONIKA

George Gordon Byron. (22. I. 1788 — 19. IV. 1824.) Shakespeare-Milton-Byron, svetlo trojstvo nad vsem britskim slovstvenim svodom. Poslednji se je pojavil početkom 19. stoletja v sijajnem trozvezdju z lirikoma Mooreom in Shelleyjem. Kot šesti in zadnji lord ugledne plemske rodovine, ki je ves čas spajala v sebi preka protivja, je Noel Byron nihal med bistrcom in blaznostjo. Celó v telesnih svojstvih ovaja tak razpor: neobična moč in krasota poleg nežnosti in nakaznosti (v kepo zrastle stopala). Ob rojstvu so mu namreč izkvarili desno peto. Strastljiva mati, potomka kralja Jakoba II., mu je v jezi opotikala šepavo nogo, na kar spominja njegov dramski osnutek «Pretvorjene potvore» (Deformed Transformed).

Prvenec njegove modrice, Hours of Idleness (Brezdelne ure), so izzvale hud napad v Edinburškem Obzorniku. Nad pikrim presojevateljem Jeffreyjem se je obetavni začetnik znesel v zabavlji «English Bards and Scotch Reviewers», kjer opleta vse sodobne sodruge v Apolonu, tudi Scotta in Moorea. Zlasti jedko je navalil na skupino «lakerjev», t. j. jezersko šolo, ki se slastousti v prirodi in preprostem žitju; nekateri izreki krožijo še danes kot krilatice, n. pr. zoper Southeyja: God help thee Southey and thy readers too, Bog ti pomozí; Southey, pa tudi tvojim čitateljem! ali zoper Wordswortha, cikajoč na njegovo nočno prigodo z bebastim dečkom, The Idiot Boy: And he who sees the idiot in his glory Con-

ceives the bard the hero of his story — In kdor vidi tepca v njegovi slavi, spozna, da pevec sam junak je pravi.

Po doseženi polnoletnosti je govoril svoj maid speech v gosposki zbornici, nato pa odrinil preko Portugalske in Španske na Grško in Turško, kjer je drzno preplaval morsko ožino Helespont. Vrnivši se po dveh letih, je obelodanil dva speva «Haroldovega romanja», ki je zanetilo tako navdušenje, da se je v enem dnevu razprodalo 18.000 izvodov. V naslednjih štirih letih je Byron na višku ustvarjanja ter ugleda. Iz te dobe so povesti *The Corsair*, *Lara*, *The Giaour*, lirčno ubrane, v zvonkih stihih in stikih, polne globokih razmišljanj.

Leta 1815. se je poročil z Izabelo Milbankejevo, ki pa je radi močeve razsipnosti čez leto in dan odšla z otrokom pustiv; ni pa izvestno, da bi bila prekinila stike zbog Byronovega ljubimkanja z lastno popolisestro, na katero so zloženi prelepi verzi: *My sister, my sweet sister!* Brez zaslišanja je javno mnenje puritanskega in zavistnega Albiona v robatih napadih obsodilo nespornega prvaka, ki se je zato skujal ter ostavil za vselej dom, kamor so stoprav po smrti prepeljali njegovo truplo, dočim je srce ostalo v Missolonghiju.

Ziveč ob Ženevskem jezeru, kjer se godi njegova zgodovinska povest *The Prisoner of Chillon*, občuje večinoma s Shelleyjevima, potlej v Benetkah, kjer se zastran ženine nespravljivosti vdaja veseljaštvu, tako da prezgodaj osivi ter hira. Otme ga mlada grofica Guiccioli, ločivši se zanj od soproga, da jame zopet pisati, stanujoč ob Velikem prekopu v dvorcu Mocenigovem (slov. Močnik?), kjer so se rodile znamenite kitice, n. pr. apostrofira na Ocean. Manj uspeli pa so igrokazi kot *Marino Faliero*, *The Two Foscari* i. dr., dočim očituje Werner odrski smisel. Naravnost demonski pa je misterij *Kaj n.*, t. j. prvi filozof. Ep *Don Juan* po načinu Lenauovega *Savonarole* dosega vrhunca v 7. in 8. spevu, kjer Rusi zavzamejo turško trdnjavo Ismail, in se odlikuje po lirčnih preudarkih in satiričnih izgredivih. Zgolj zasmehljiva je pesnitev *Privid sodbe* (*The Vision of Judgment*), naperjena proti vladilcu Juriju III., čigar duh se sicer v splošnem hrušču in trušču vtihotapi v nebo in prične peti 100. psalm, a v ostalem toli «brezbožna in pereča», da so jo prepovedali. Zanosit poet preveva Hebrejske melodije, ponoven dokaz, kolikšno ljubezen do sv. pisma je otroku vcepila njegova dojilja vzgojiteljica.

Za politične nastope pa je žel same zamere, tako pri avstrijski vladi zavoljo sodelovanja z laškimi karbonari. Tudi pri grških osvobodilnih bojih zoper Turke, kjer je na lastne stroške osnoval in vzdrževal brigado 500 Suliotov, so mu ti svadljivi pandurji često delali neprimernosti, da, ga dejanski napadli, dokler se ni na ponočnem pojezdu, še šibek od padavice, v ledeni nevihti toliko premrazil, da ga je 19. aprila vzela vročica. Vsa Grška je 21 dni žalovala za njim in tudi sedaj pripravljajo sijajno stoletnico vrlemu sobojevniku. Saj idealen je bil, dasi temnogled; umazane opolzivosti v 5. in 6. spevu Dona Juana, tuje njegovi plemenitosti, je bržkone vpletel v spotiko britanskim pretiranim «nežam».

Prvo mesto med angleškimi in svetovnimi pisci sta mu zajamčili že uvodni poglavji v *Childe Harold's Pilgrimage*. Byron je prekvasil slovstva vseh narodov. Še pri Francozih, ki se neradi odpirajo vnanjim vplivom, je do Lamartinea «satanski brezumnik» skoro deset let zasenčil vse domačine, celo Chateaubrianda. Po Pichotovih prevodih so Hugo, Sandova, Dumas krojili svoje junake nalič «Nejeverniku», «Lari», «Morskemu razbojniku». In še letos so nastale kar tri knjige o divnem lordu (Rodocanachi, Boutet de Monvel, Maurois). Koliko mu dolgujejo slovanski veleumi kot Puškin, Mickiewicz i. dr., prepuščam oceni pozlicanih strokovnjakov. Na našem jugu naj se omeni kot odličan Byronovec

avtor Djačkega Rastanka, Branko Radičević († 1852.), ki smo mu 15. marca t. l. praznovali rojstno stoletnico.

Glede najožje domovine je poudariti, da naša kakor vsaka druga romantika korenini po eni plati v Byronu. Na Čopovo opozorilo Prešeren ponaši »Parizino«. Leta 1868. izide: »Mazepa Jovan, Hetman ukrajnski dóbe Petra Vélikega. Pravlica zgodbe resnične po Byronovi istega imena slobodno pel in pomnožil Jovan K o s e s k i.« Stritar, pevec svetobolja, ki je poglano svoje kali iz Rousseauja, Goethejevega Wertherja, Musseta, Byrona i. dr., obračuna s prevajantom Koseškim pa vzorno posloveni osem odstavkov Mazeppe. Drugih prestav pri nas ne poznam, razen one Bergantove, ki sem jo lani 25. decembra citiral v »Jutranjih Novostih«.

Byronovo ime ne zatone, dokler bo svet stal. Sicer pa ga Gonoba ni plašila, saj je rad ponavljal Cowleyjevo prisposodo: »Življenje je medmorje med dvema večnostima. Neznosno bi bilo brez misli na smrt.« *Dr. A. Debeljak.*

Dve operni noviteti. — Letošnja sezona nam je doslej prinesla eno slovensko in eno hrvatsko operno noviteto: Rista Savina »Gospodsvetski sen« in »Novelo od Stanca« Božidarja Širole.

Risto Savin je med živčimi slovenskimi komponisti edini, ki nas vedno zopet veselo preseneča z originalno, odru namenjeno muzikalno tvornostjo. Žal, da se to naše veselje, še preden se delo odigra preko vseh redov, vedno zopet skali. Pri vseh njegovih obširnejših stvareh postanejo vidne nekako iste nepopolnosti. Povsod preveč muziciranja, povsod pomanjkanje iznajdljivosti in domislekov, povsod do neskončnosti raztegnjen značaj vlečne glasbe, brez prave karakterizacije in smotrenosti. Značaj Savinove muzike v teh delih bi se najbolje imenoval wagnerjanski, stil in instrumentacija pa prav tako. Savin dela solidno, ponajveč po vzorcu tematičnih izpeljav, podobno kakor to delajo Nemci. Le da mu je motivična invencija zelo siromašna. Arhitektonik Savin ni. Tudi ni karakteristik. Kako bi sicer mogel na tak način komponirati scene kakor so »Vstoličenje« v »Gospodsvetskem snu«, ki bi morala biti grčavo slovenska, dočim nam trobijo na uho nemške fanfare.

Risto Savin očitno ni rojen za to, da dela hitro. Če bi za katero svojih del porabil dva ali trikrat toliko časa kot ga, bi z izvestno poglobitvijo vse kakor utegnil doseči, da bi se vzdržalo na odru vsaj eno izmed njegovih del. Če bo nadaljeval na ta način, se namreč bržčas ne bo vzdržalo nobeno. Da bi bil zmožen tudi izjemno dobrega dela, se Savinu mora priznati; pogledjmo samo njegove pesmi, kakor so »Predsmrtnica«, »Svetla noč«, »Marica«, »Pismo« itd. Tu je Savin poglobljen. Gotova stvar je, da bi se mu posrečilo tudi delo v večjem obsegu. Savin se mora predvsem odvaditi pisati glasbo, ki je živela pred 40. leti. Treba je od sebe zahtevati vsaj toliko, kakor se zahteva od inženjerjev: Iznajdljivosti in nje poznavanja do podrobnosti. Napak je misliti, da rabi umetnik manj glave kakor vsak dober inženjer.

»Novela od Stanca« Božidarja Širole je sodobna muzika, da jo človek lahko posluša z zanimanjem. Razlikujemo pa že po vtisih dvoje vrste umetnin: take, kjer se pri ponovnem poslušanju zanimanje večja, in take, kjer se v istem primeru zanimanje manjša. Opazil sem, da spada »Stanac« (»Sen« že celo) k zadnjim. Naštevane podrobnosti, ki to povzročajo, bi sodilo v strokovno-glasbeni list, odločno predolgo pa se vleče tista stvar s kozo.

Vprizoritvi obeh del sta bili skrbno pripravljeni, »Sen« je naštudiral Balatka, »Stanac« pa je dirigiral Matačič. Pri obeh premijerah sta bila prisotna tudi komponista.

Marij Kogoj.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Alexy Janke, Jarmilka. Turčiansky svätý Martin. Vydanie Matice Slovenskej. 1924. 234 str. Cena 16:80 Kčs. (Knjižnica Slovenských Pohl'adov, č. 3.)

Broz Ivan, Oblici jezika staroga slovenskoga. Sedmo izdanje. Priredio Stjepan Bosanac. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 102 str. Cena 38 Din.

Čitanka, Strossmayerova. Sastavio Milan Prilog. Zagreb. Narodna knjižnica, svezak 100. 1924. 96 str.

Demosten, Izbrani govori. Treće skraćeno izdanje. Priredio Stjepan Senc. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 72 str. Cena 20 Din.

Ewald K., Tiho jezero in druge povesti. Slovenski mladini povedal Pavel Holeček. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 164 str. Cena vez. 26 Din.

Govori, izabrani Demostenovi. Uved napisao A. Musić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 22 + 104 str. Cena 30 Din.

Geometrija za I. razred srednjih škola. Priredio Juraj Božičević. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 46 str. Cena 15 Din.

Geometrija za II. razred srednjih škola. Priredio Juraj Božičević. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 54 str. Cena 16 Din.

Izbor iz Homerove Ilijade i Odiseje. Iz Cauerova teksta izabrao i uvede priredio Nikola Majnarić. Zagreb. Bibliografski zavod. 1923. 30 + 112 str. (I. del), 32 + 94 str. (II. del). Cena 50 Din.

* Jurković Ljuba D., Kotarke. Pesme za narod. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 104 str. Cena 30 Din.

Klopčič Mile, Plamteči okovi. Ljubljana. Konzorcij «Proletarske knjižnice». 1924. 64 str. Cena broš. 10 Din, vez. 20 Din. (Proletarska knjižnica, II. zv.)

Metl Josef, Praktisches Lesen und Lehrbuch der serbokroatischen Sprache. Zagreb. Bibliografski zavod. 1924. 98 str. Cena 30 Din.

Nejedlý Zdeněk, Bedřich Smetana. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 56 str. Cena 31 Din.

Oder, šolski. I. zvezek. Josip Korban: Povedni mož. Fr. L.: Božična pravljica. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 62 str. Cena 6 Din.

Oder, šolski. II. zvezek. Ernest Tiran: Čudežne gosli. Anton Medved: Ali vino ali voda? Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 62 str. Cena 6 Din.

Pugelj Milan, Zakonci. Drugi natis. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1924. 150 str. Cena vez. 28 Din.

Pirc M., Zemljepis kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev za meščanske šole. Maribor. Mariborska tiskarna, d. d. 1923. 130 str. Cena vez. 28 Din.

Ribičič Josip, Kokoši rod. Mladim in starim v pouk in zabavo. Gorica. Narodna knjigarna. 1924. 74 str. Cena 2:80 L., po pošti 3:20 L.

Samec Janke, Življenje. Pesmi. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 112 str. Cena broš. 15 Din, vez. 20 Din. (Splošna knjižnica, zv. 16.)

Vladen M., Anorganska kemija. I. kemijska tehnologija. Zagreb. Bibliografski zavod. 1924. 202 str. Cena 65 Din.

Zakon, IX. in X. poglavje kazenskega zakonika za Srbijo. Zakon o posesti in nošenju orožja. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1924. 68 str. Cena 12:50 Din s poštne vred. (Zbirka zakonov, XIV. snopič.)

Žolna Fridolin, Dvanajst kratkočasnih zgodbic. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 72 str. Cena broš. 8 Din, vez. 13 Din. (Splošna knjižnica, zv. 12.)

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Nejedly: **Smetana.**

Broš. 30 Din, po pošti 1 Din več.

Sienkiewicz: **Potop.** 1. in 2. sn.

Broš. s poštnino 25 Din.

Franz Maslja-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. 1. zvezek.

Uredil dr. J. Šleibinger. Broš. 70 Din,
po pošti 2 Din več.

Linhart A.: **Županova Mica in
Veseli dan.** Drami.

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Stojanović: **Kumanovska bitka.**

Z zemljevidom. Broš. 30 Din, po pošti
1-50 Din več.

Novčan: **Samosilnik.** Povesti.

Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti
1-50 Din več.

Fogazzaro-Budal: **Svetnik.**

Roman. Broš. 64 Din, vez. 72 Din.

Hurban Vajanski: **Leteče senice.**

Povest. (Prevodna kajžica.) V. 28 Din,
broš. 22 Din, po pošti 1-50 Din več.

Veber: **Znanost in vera.**

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez.
65 Din, po pošti 1-50 Din več.

Čermelj: **Materija in energija.**

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez.
60 Din, po pošti 1-50 Din več.

Sienkiewicz: **Z ognjem in mečem.**

Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš.
106 Din, po pošti 5-50 Din več.

Coster-Debeljak: **Til Ulenspiegel.**

Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš.
60 Din, po pošti 3 Din več.

Zbirka zakonov. 15 zvezkov.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi
natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa
ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svoje najbolj urejeno **knjigoveznico**,
ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani

— Delniška glavnica:

Din 50,000.000

Rezervni zakladi: okrog

Din 10,000.000

Obrestuje vloge v tekočem računu in na knjižice najugodnejše.

Kupuje in prodaja devize, valute in efekte vseh vrst.

Eskontuje in vnovčuje menice in devize na tu- in inozemska mesta.

Sprejema vsa borzna naročila na tu- in inozemske borze in jih izvršuje najugodnejše.

Daje vsakovrstne predujme na blago, efekte itd.

Dovoljuje vsakovrstne kredite pod najugodnejšimi pogoji.

Daje informacije o vseh v bančno stroko spadajočih zadevah.

Naslov brzojavkam: Banka Ljubljana.

Telefon števil. 261, 413, 502, 503 in 504.

Račun pri čekovnem zavodu v Ljubljani števil. 10.509.

PODRUŽNICE:

BREŽICE, CELJE, ČRNOMELJ, GORICA, KRANJ, MARIBOR,
METKOVIČ, NOVI SAD, PTUJ, SARAJEVO, SPLIT, TRST.